

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta
Katedra biblických věd

EVA CÍLKOVÁ

UČEDNÍCI V LUKÁŠOVĚ EVANGELIU

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Angelo Scarano, Th.D., S.S.L.

PRAHA 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem „Učedníci v Lukášově evangeliu“ vypracovala samostatně, výhradně s použitím uvedených pramenů a literatury a že jsem ji nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 26. 4. 2011

.....

Bibliografická citace

Učedníci v Lukášově evangeliu [rukopis]: diplomová práce / Eva Cílková;
vedoucí práce: Angelo Scarano. -- Praha, -- 63 s.

Anotace

Diplomová práce, „Učedníci v Lukášově evangeliu“, se zaměřuje na formaci učedníků v Evangeliu podle Lukáše, která se uskutečnila na společné cestě s Ježíšem až do jeho smrti a zmrtvýchvstání. Práce zahrnuje stručný historický úvod včetně charakteristiky společnosti, lidský rozměr učedníků v kontrastu jejich vnitřní změny – obrácení při setkání s Ježíšem, povolání a následování. Linie sleduje vyvolení Dvanácti a preferenci některých z nich. V práci se promítá úvaha nad Ježíšovou pedagogikou a výukou určenou výhradně učedníkům, která má teologický rozměr. Učedníci jsou očitými svědky Ježíšova konání. Ježíš hlásá Boží království a zároveň oznamuje podmínky vstupu do tohoto království. Je zmíněna role žen v Ježíšově společenství, vykazující jistý náznak učednictví a význam jejich svědectví u hrobu. Napětí a selhání učeníků při posledních Ježíšových událostech v Jeruzalémě se mění při setkání ve společenství s Ježíšem, který vstal z mrtvých. Ježíš učedníky pověřuje apoštolskou misí a pokračuje v jejich formaci. Práce přináší náhled na učedníky, kteří, zdá se nejprve poslouchají a následují svého mistra, jakoby zpočátku tvořili určité pozadí Ježíšova příběhu. Ale postupně čím dál více vystupují do popředí, září jeho světlem a zpřítomňují jej a vytváří ten správný most vedoucí k Ježíši Kristu, který nám otevírá nekonečnou cestu lásky, víry a naděje.

Klíčová slova:

učedníci, povolání, formace, Boží království, víra, výuka

Abstract

The Diploma thesis "The disciples in Gospel of Luke" deals with the formation of disciples in the Gospel of Luke which took place during their collective journey with Jesus until his death and resurrection. The work contains a brief historical introduction including the characteristics of the society and the human dimension of the disciples in contrast to their internal changes - their reversal within meeting Jesus, calling and following.

The line follows the election of the Twelve and the subsequent preferences of some of the disciples. The work reflects the consideration of Jesus' pedagogy and teaching the disciples, mainly from the theological dimension. The disciples appear as the eyewitnesses of Jesus' actions. Jesus proclaimed the Kingdom of God and also announced the conditions of the possible entry to this kingdom. The role of women in Jesus' community is mentioned in the connection with their disciples' features and the importance of their testimony by Jesus' tomb as well. The tension and failure of Jesus' disciples during his final events in Jerusalem were converted during the meeting with resurrected Jesus in the community. Jesus entrusted his disciples with the apostolic mission and continued in their formation. The work provides insight into the disciples who seemed to be listeners and followers of their master at first, as if they were creating the mere background of Jesus' story. After all, gradually more and more, they immediately stood up, shone with his light and revived his heritage. They created a perfect bridge leading to Jesus Christ who has opened up an endless journey of love, faith and hope for us.

Keywords:

disciples, calling, formation, the Kingdom of God, faith, teaching

Počet znaků (včetně mezer) : 110834

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych velice poděkovat Angelu Scaranovi, Th.D., S.S.L., který mě umožnil pracovat na zajímavém tématu. Velmi mu děkuji za vedení práce a podnětné rady.

Také bych ráda srdečně poděkovala Jaroslavu Brožovi, Th.D., S.S.L. za užitečné informace a podněty ze semináře Metodologie biblické exegeze a z přednášek. Rovněž děkuji doc. PhDr. Mireji Ryškové, Th.D. za možnost pracovat s biblickými texty na seminářích bibliodramatu, kde jsem získala zajímavé zkušenosti a vzhledy do biblických témat.

OBSAH

ÚVOD	8
MOTTO	10
1 STRUČNÝ ÚVOD DO LUKÁŠOVA EVANGELIA	11
1.1 Vznik evangelia.....	11
1.2 Prameny	11
1.3 Autor	12
1.4 Adresáti	13
2 DOBA LUKÁŠOVÝCH PŘÍBĚHŮ	14
2.1. Historické pozadí.....	14
2.2 Charakteristika společnosti	14
2.3 Rodina a žena	15
2.4 Zdroje obživy.....	15
3 POVOLÁNÍ UČEDNÍKŮ	17
3.1 Obraz učedníka	17
3.2 Setkávání učedníků s Ježíšem	17
3.3 Místo prvního povolání	17
3.3.1 U jezera Genezaretského	18
3.4 Šimon, Jakub a Jan	19
3.4.1 Lidský rozměr učedníků	19
3.5 Ježíšův záměr	19
4 VYVOLENÍ DVANÁCTI	21
4.1 Události před vyvolením	21
4.1.1 Dva spory o sobotu	21
4.2 Dvanáct apoštolů	22
4.3 Preference volby.....	24
5 FORMACE UČEDNÍKŮ	25
5.1 Počátek formace	25
5.2 Rybolov, znamení evangelizace	26
5.3 Povolání dalších učedníků	27
5.4 Celník Lévi – oslovení celníka	27
5.5 Námitky a reakce	28
5.6 Stále na cestě	29
5.5.1 Zastavení na cestě	30
5.7. Užší výběr učedníků	30
5.7.1 Petr, Jakub, Jan	31
5.8 Petr	31
5.9 Jidáš Iškariotský	32
6 JEŽÍŠOVA PEDAGOGIKA	33
6.1 Obsah učení	33
6.1.1 Praktikovat království Boží	33
6.2 Způsob výuky	34
6.2.1 Vztah učitel a žák	34
6.2.2 Hranice ve vzájemných vztazích	35

6.2.3	Konflikty	36
6.3	Vzít na sebe kříž	37
6.4	Osobní aspekt následování	37
6.5	Naslouchat Božimu slovu	38
6.6	Porozumění podobenství	38
7	VÝUKA URČENÁ UČEDNÍKŮM	41
7.1	Motivace k víře	41
7.2	Vyučování modlitbě	42
7.3	Výzva ke změně	43
7.4	Pověření učedníků	43
7.4.1	Vyslání Dvanácti	43
7.4.2	Úkoly pro dalších sedmdesát	44
7.5	Dar Ducha svatého	45
7.6	Úloha žen ve společenství učedníků, jejich vyučování.....	46
7.6.1	Marie z Magdaly, Jana a Zuzana	46
7.6.2	Vybrat si to, oč člověk nepřijde-Marie a Marta.....	48
7.6.3	Věrnost a vytrvalost	49
8	JERUZALÉMSKÉ UDÁLOSTI	50
8.1	Neporozumění předzvěsti	50
8.2	Obtížnost porozumění – obavy, strach, selhání	51
8.3	Ustanovení eucharistické oslavy	51
8.3.1	Společenství u stolu při poslední večeři	51
8.3.2	Symbolika sdílení.....	52
8.4	Uchopit zvěst o vzkříšení	53
8.4.1	Rozpomenout se na Ježíšovo slovo.....	54
8.5	Bez Ježíše	54
8.6	Návrat, začátek nové cesty	55
8.7	Nový Ježíš ve společenství, pokračování formace.....	55
8.8	Zaslíbení Ducha svatého, apoštolská mise	56
	ZÁVĚR	57
	Přehled použitých symbolů a zkratek	59
	Seznam literatury	61

ÚVOD

Téma Ježíšových učedníků v evangeliích Nového zákona je oblast, která evokuje řadu otevřených, nejen teologických úvah. Cílem diplomové práce je uchopit živé téma učednictví, sledovat linii vybraných příběhů a zaměřit se na formaci učedníků, která se uskutečnila na společné cestě s Ježíšem až do jeho smrti a zmrtvýchvstání. Učedníci se stávají součástí Ježíšovy cesty od určitého momentu, který určuje Ježíš. On je povolává k následování, vyučuje a připravuje na budoucí pověření.

Jako základ pro svoji práci jsem si zvolila Evangelium podle Lukáše, které mě zaujalo svým teologickým záměrem a literárním zpracováním příběhů. Pozoruhodný je i styl vyprávění a důkladný badatelský přístup k práci, na který Lukáš upozorňuje hned v úvodu evangelia:

„I když se již mnozí pokusili sepsat vypravování o událostech, které se mezi námi naplnily, jak nám je předali ti, kteří byli od počátku očitými svědky a služebníky slova, rozhodl jsem se také já, když jsem vše znovu důkladně prošel, že to v pravém sledu vypíši, vznešený Theofile, abys poznal hodnověrnost toho, v čem jsi byl vyučován.“

(L 1,1-4)

Učedníci jsou těsně spjati s Ježíšem, protože byli očitými svědky jak pozemského, tak i vzkříšeného Ježíše. Byli také samozřejmě svědky jeho hlásání o Božím království a účastníky jeho konání a činů. Učedníci měli privilegium vyvolenosti a byli samotným Ježíšem vyučováni a pověřeni hlásat Boží slovo.

Otázkou zůstává, jací to byli muži a odkud přišli. Jaký měli věk, postavení nebo charakter? Jakou měli povahu? Byli veselí, zasmušilí, málomluvní či upovídání? Měli odvahu, rozhodnost nebo byli bázliví? Měli snad mimořádné schopnosti a zvláštní nárok pro tuto vyvolenost a poté pro pověření?

Při zkoumání formace učedníků vystupuje do popředí Ježíšova pedagogika a výuka, která je určena výhradně učeníkům. Volba dvanácti apoštolů znamená v Lukášově vyprávění významný předěl. Důležitá je vzájemná vztahovost mezi učedníky a Ježíšem v mesiánském společenství, zvláštní důraz je kladen na preferenci některých učedníků. Výjimečné postavení v mesiánském společenství zaujímají Šimon – Petr, Jakub a Jan. V neblahé roli, v seznamu učedníků jako poslední, dominuje Jidáš Iškariotský.

V Ježíšově společenství je též zmíněna role žen vykazující jistý náznak

učednictví a význam jejich svědectví v dramatických jeruzalémských událostech.

Tyto události vyvrcholí setkáním učedníků se vzkříšeným Ježíšem, které stvrzuje jejich novou víru v poslání; jejich formace pokračuje v novém duchovním rozměru.

MOTTO

Petr řekl: „ Hle, my jsme opustili, co bylo naše, a šli jsme za tebou.“

On jim řekl: „Amen, pravím vám, není nikoho, kdo opustil dům nebo ženu nebo bratry nebo rodiče nebo děti pro Boží království, aby v tomto čase nedostal mnohokrát víc a v přicházejícím věku život věčný.“¹

¹ L 18, 28–30

1 STRUČNÝ ÚVOD DO LUKÁŠOVA EVANGELIA

Lukáš představuje ve svém díle učitelskou a zázračnou činnost Ježíše, kterou konal v rámci své dlouhé cesty do Jeruzaléma. Důvodem pro sepsání evangelia bylo, podle jeho vlastních slov, prostudování a řádné prozkoumání všech dostupných materiálů a touha napsat vše znovu od počátku. Ježíšova cesta se tak stává příkladem pro misijní činnost pro rozprchlé křesťany, kteří po Ježíšově smrti pokračují v jeho odkazu, činnosti - hlásání radostné zvěsti o Božím království.

Lukáš sledoval různé tradice a sestavil příběh Ježíše Krista a počátky církve v jeden obraz, který teologicky interpretoval svým současníkům.

1.1 Vznik evangelia

Vznik evangelia se datuje mezi 80. a 90. léta 1. století, podobně jako evangelium Matoušovo. Za místo vzniku se považuje církevní obec mimo území Palestiny. Nejstarší tradice přisuzuje autorství Lukášova evangelia jistému Lukášovi, společníku svatého Pavla, který je zmíněn i v Pavlových listech (Fm 24, Kol 4,14 a 2. Tm 4, 11). Tuto tradici nelze z evangelia ani potvrdit, ani vyvrátit, stejně jako tvrzení, že Lukáš byl lékař.²

1.2 Prameny

Jako pramen sloužilo autorovi Markovo evangelium. Lukáš dodržuje posloupnost jeho vyprávění. Dále zde najdeme společnou látku s Matoušovým evangeliem, o kterém se vědci domnívají, že pochází z hypotetického pramene Q, sbírky Ježíšových výroků a řečí. Jednalo se o písemný pramen, který ale neměl povahu kanonického spisu a tak mohl existovat v několika různých variantách. Ryšková uvádí,³ že existenci takových sbírek potvrzuje Tomášovo evangelium, které bylo nalezeno

² Srov. TICHÝ Ladislav: Úvod do Nového zákona, Svitavy: Trinitas, 2003, 102–105, a JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra pagina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 13.

³ srov. RYŠKOVÁ Mireia: Doba Ježíše Nazaretského, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2008, 322–323.

v Nag Hammádí⁴. Tomášovo evangelium je sbírka 114 Ježíšových výroků, které jsou prezentovány jako výroky zmrtnýchvstalého Pána. Přesnou podobu Q nelze zjistit, protože se nedochovala samostatná písemná podoba.

Evangelium obsahuje také vlastní Lukášovu látku, kde lze usuzovat, že mohla být čerpána z jiných písemných pramenů, např. logií nebo ústního podání⁵. Je třeba též vzít v úvahu existenci písemností různých křesťanských obcí. Zda Lukáš již znal některé Pavlovy listy není jednoznačně prokazatelné.

1.3 Autor evangelia

Lukášovo evangelium i Skutky apoštolské, které se připisují jednomu autorovi, jsou v úvodu spisů věnovány jistému Teofilovi (L 1,3; Sk 1,1), o kterém se badatelé domnívali, že představuje ideálního čtenáře či posluchače, reprezentanta veřejnosti.⁶ Lze však též uvažovat, že zdvořilé oslovení, které Lukáš jinak používá pro římské úředníky, spíše odpovídá konkrétní osobě. Jakou pravou roli, či význam zastává tento „vznešený Teofil“ pro Lukáše, zůstává otevřenou otázkou.

Podle tradice (2. stol) je autor, Lukáš lékař, společník a spolupracovník sv. Pavla. Johnson připouští možnost, že Lukáš byl svědkem některých událostí, o nichž v evangeliu vypráví.⁷ Nelze s jistotou doložit, kde Lukáš žil a působil. Pokorný uvádí, že podle doložené tradice od 4. století - podle tzv. monarchiánských a tzv. protimarkiónských prologů k evangeliím napsal Lukáš evangelium v Řecku.⁸

⁴ Srov. MEYZER W[...] Marvin: Evangelium svatého Tomáše. Skryté výroky Ježíše, Praha: Volvox Globator, 2007, 10–11.

⁵ BROŽ Jaroslav uvádí v nepublikovaném studijním materiálu: Evangelium podle svatého Lukáše, který je určený výlučně pro studijní účely posluchačů KTF, možné typy některých Lukášovských pramenů, které se pokoušejí naznačit exegeté: „ 1) sbírka starodávných hymnů nebo písní (Magnificat, Benedictus, Gloria in excelsis, Nunc dimittis); 2) příběh o dvanáctiletém Ježíši v chrámě (příklad žánru „ Ježíšovo mládí“); 3) davidovský rodokmen populárního původu, rozšířený mezi Židy mluvícími řecky; 4) skupina zvláštních podobenství asi v tomto složení: o milosrdném Samaritánovi; o neodbytném příteli; o boháči, který si staví větší stodoly; o neplodném fíkovníku; o ztracené minci; o ztraceném synu; o Lazarovi a boháči; o nepoctivém soudci; o farizeji a celníkovi; 5) skupina zázraků: zázračný rybolov; vzkříšení syna naimské vdovy; uzdravení zkřivené ženy a vodnatelného člověka; uzdravení deseti malomocných. Dále vedle rozsáhlejších pramenů měl Lk zřejmě k dispozici tradice či informace o určitých tématech: o Janu Křtiteli (rodinné informace), o Ježíšově matce Marii, o Herodovi Antipovi, o galilejských ženách - učednicích. Některé údaje získal autor asi od osob, které ve svém díle jmenuje, např. informace o Herodovi (9,7–9; 13,31–32; 23,6–12) od Manahena z Antiochie (Sk 13,1)“.

⁶ Srov. DUNGAN David Laird: A History of the Synoptic Problem, New York: Doubleday a division of Random House, Inc., 1999, 13–15.

⁷ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra pagina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 13.

⁸ Srov. POKORNÝ Petr: Vznešený Theofile. Teologie Lukášova Evangelia a Skutků, Třebenice: Mlýn, 1998, 10–11.

Na základě evangelia lze o autorovi říci, že to byl vzdělaný helénský spisovatel, který psal kultivovanou řečtinou pro literárně vzdělané a náročné publikum, zároveň pro církevní i necírkevní veřejnost.⁹

Pokud by se Lukáš připojil k Pavlovu okruhu někdy kolem roku 50 a ve středním věku, či mlád (cca kolem 30 let) – pak by byl v roce 80 mužem ve zralém věku. Byl by proto dost zkušený na to, aby podnikl bádání důkladně a v dostatečném odstupu, které by mu umožnilo vylíčit dobu počátků v jiném světle a vypovědět události s důrazem na teologický záměr.¹⁰

1.4 Adresáti

Lukáš byl Pavlovým průvodcem a tak je pravděpodobné, že Lukášovo evangelium i Skutky apoštolů byly určeny pro církevní komunity založené misí Pavla.¹¹ Obsahové úpravy a změny detailů srozumitelné pouze v palestinském prostředí naznačují, že spisy byly určeny pro širší pohanskou oblast, kde přímo či nepřímo hlásal evangelium sv. Pavel, byly tedy adresovány pohanům-křesťanům.¹²

Z úvodu lze tedy vyvodit, že Lukáš se na písemné zprávy svých předchůdců díval kriticky, proto tedy vypráví vše „od počátků“ postupně znova, zdůrazňuje kontinuitu jednotlivých etap Boží cesty s lidmi.

⁹ Srov. MÜLLER Paul-Gerhard: Evangelium sv. Lukáše (Malý stuttgartský komentář), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 16.

¹⁰ Srov. VANHOOZER Kevin J[...] (ed.): Dictionary for Theological Interpretation of the Bible, Grand Rapids, MI 49516-6287: Baker Book House Company, 2005, 470–471.

¹¹ Srov. DOUGLAS J[...] D[...] (ed.): Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996, 123–124.

¹² Srov. VANHOOZER Kevin J[...] (ed.): Dictionary for Theological Interpretation of the Bible. Grand Rapids, MI 49516-6287: Baker Book House Company, 2005, 467-471 a
BEALE G[...] K[...], CARSON D[...] A[...](ed.): Commentary on the New Testament Use of the Old Testament, Grand Rapids (USA): Baker Academic a division of Baker Publishing Group, 2007, 253–254.

2 DOBA LUKÁŠOVSKÝCH PŘÍBĚHŮ

2.1 Historické pozadí

Podle Lukáše (i Matouše) se Ježíš narodil v době panování Heroda Velikého, tedy někdy kolem roku 4 př. n.l., a jeho narození je spojeno s Betlémem. Je zároveň spojeno s nařízením císaře Augusta¹³ (L 2,1), který dal pořídit v provinciích daňový soupis, tzv. Quiriniův soupis¹⁴. Smyslem dějinného rámce Lukášova evangelia, do něhož patří zmínka o Augustovi, Quiriniovi i soupisu, je ukázat propojenost dějin spásy a dějin světa. Dějiny spásy se odehrávají v rámci konkrétních lidských dějin nebo jinak řečeno, světové dějiny jsou vtaženy do dějin spásy, ty jim dodávají smyslu.

2.2 Charakteristika společnosti

Ježíš začal svou veřejnou činnost v Galileji, kde žila jeho rodina a odtud také povolal své učedníky. Galilea se nachází v severní části biblické Palestiny¹⁵. V době Ježíšově to bylo území s převahou židovského obyvatelstva. Obyvatelstvo mluvilo aramejsky, se zvláštním, rozpoznatelným dialektem (Petr je rozpoznán jako Galilejec podle svého nářečí). Touto řečí mluvil jistě i Ježíš, protože se orientoval na nižší vrstvy společnosti - jednoduché rolníky, rybáře, řemeslníky aj.

Obyvatelstvo té doby je možno rozdělit podle společenských rolí a podílu na společenské moci na dvě skupiny: *elitu* a *ne-elitu*.¹⁶ K základním kritériím pro posuzování toho, kdo patří k elitě, byla potřeba brát v úvahu následná kritéria: vznešený původ, moc, bohatství, společenské uznání, prestiž a privilegia.

Pro ty, kteří nepatřili k elitě, bylo charakteristické: obyčejný původ, žádný vliv, chudoba, přezírání. Ne-elitu lze dále členit na relativně chudé, kteří si byli schopni zajistit obživu (bydlení, jídlo, ošacení pro sebe a rodinu), absolutně chudé, kam spadali lidé na hranici existenčního minima nebo pod ní, otroci, propuštěnci (na svobodu propuštění otroci). Ryšková uvádí, že k ne-elitě patřily v určitém ohledu i ženy, i když mohly pocházet ze vznešených rodin a vlastnit majetek. Nemohly vykonávat žádný

¹³ Císař Augustus (27 př.n.l. - 14 n.l.). Jméno Augustus dodatečně přijal Caesar Octavianus, když bylo r. 27 př. n. l. legalizováno jeho postavení, in: DOUGLAS J[...] D[...] (ed.): Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996, 76.

¹⁴ Publius Sulpicius Quirinius byl v r. 12 př. n.l. konzulem v Římě. R. 3 př.n.l. se stal prokonzulem Asie a od r. 6 do r. 9 n.l. zastával funkci císařského legáta Sýrie a Kilikie. Na začátku svého působení v Sýrii a Kilikii zorganizoval sčítání lidu v Judsku, když se tato území stalo po sesazení Archelaa (Herodes, 2) římskou provincií. Zemřel v Římě (r. 21 n.l.), in: DOUGLAS J[...] D[...] (ed.): Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996, 857-858.

¹⁵ Srov. RYŠKOVÁ Mireia: Doba Ježíše Nazaretského, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2008, 178.

¹⁶ Srov. tamtéž, 111–120.

veřejný úřad, oficiálně se podílet na veřejném dění, byly odkázány na informace od mužů.¹⁷

2.3 Rodina a žena

Společenská struktura i rodina byly patriarchální: otec byl pánem domu a zároveň hlavou rodu.¹⁸ Muž měl dominantní postavení ve společnosti, byl autoritou, zodpovědným správcem rodinného majetku, který dědí synové. Součástí rodiny byli: otec, žena (ženy – existuje možnost polygamiího manželství), synové a dcery, služky a sluhové, otroci a otrokyně.

Jaké bylo postavení ženy ve společnosti té doby? Ve společenském postavení byla žena odkázána na dům. Byla sice ceněna jako dobrá hospodyně, ale byl jí odepřen přístup k slavnostním hostinám, kam byli zváni hosté. Neměla také dědické právo a nemohla svědčit u soudu.

Manželství bylo zakládáno na božím příkazu, zaměřeno na plození dětí, žena se získávala za peníze. Starala se výlučně o chod domu, v domácnosti hrála žena-matka důležitou, společensky vysoce hodnocenou úlohu. Navenek zastupoval rodinu výhradně muž, v domě byla paní žena. Děti byly považovány za dar Božím a náležely otci. Žena nemohla hrát samostatnou společenskou roli, zůstávala dlouhodobě ve stínu muže. Ale ze starozákonní literatury na mnoha místech z tohoto stínu vystupuje, protože je v součinnosti Božího plánu a podílí se na dějinách spásy.¹⁹

2.4 Zdroje obživy

Hlavní odvětví palestinského hospodářství bylo především zemědělství, potom řemeslo a obchod. Palestina byla tehdy výrazně agrární zemí, většina obyvatel žila na venkově. Vlastnictví půdy bylo považováno za nejjistější a nejmorálnější zdroj obživy. Nejúrodnější částí byla Galilea, hlavně v okolí Genezaretského jezera, kde také více přšelo.²⁰

¹⁷ Srov. RYŠKOVÁ Mireia: Doba Ježíše Nazaretského, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2008, 134–136.

¹⁸ Srov. GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001, 65–66.

¹⁹ Srov. RYŠKOVÁ Mireia: Doba Ježíše Nazaretského, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2008, 149–151.

²⁰ Srov. tamtéž, 162–163.

Ve své knize *Válka Židovská* popisuje Josephus Flavius krajinu v Galileji²¹. Opěvuje její podivuhodnou a přirozenou krásu. Uvádí, že krajina má úrodnou půdu a příznivé podnebí pro pěstování rozličných plodin jako jsou ořešáky, datlové palmy, fíky, olivy a jiné druhy.

Celá země byla intenzivně zemědělsky využívána, byla budována terasovitá pole (v Judsku), používal se pluh. Pěstovalo se obilí a olivy, víno a ovoce, zelenina a koření. V Judsku se choval dobytek (ve velké míře pro potřeby Chrámu). Významná byla produkce dřeva a balzámu.

Barvitý popis Palestiny vykresluje Aristeas²², který píše o zemi, jenž je obdařená hojností, bohatá na vodu a chráněná horami:

„Záliba v práci na obdělávání země je tu veliká, jejich země je totiž hustě porostlá olivovníky, obilím a luštěninami, a k tomu bohatá na vinnou révu a med, ostatní plody a datle v to nepočítaje, je zde také mnoho dobytka všeho druhu a hojné pastviny. Protože správně rozpoznali, že venkov potřebuje více lidí, založili výstavbu města a vesnic ve správném poměru. Arabové sem dopravují velké množství koření, drahokamů a zlata. Neboť země je zde obdělávána a jako stvořená i pro obchod, město je bohaté na umělecké výrobky, a nechybí v něm nic ani z výrobků dovážených po moři.“

²¹ Srov. FLAVIUS Josephus: *Válka Židovská*, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1950, 246–247.

²² Aristeas, in: SOUČEK Zdeněk (a kol.): *Knihy tajemství a moudrosti I (Mimobiblické židovské spisy: Pseudepigrafy)*, Praha: Vyšehrad 1995, 45–46 (Jedná se o mimobiblický spis asi z poloviny 2. století).

3 POVOLÁNÍ UČEDNÍKŮ

Ježíš povolává učedníky, aby ho následovali, pochopili jeho slova, jeho učení, aby šířili novou, čistou víru. Ve světle povelikonočních událostí si nelze představit činnost Ježíše jako osamoceného člověka.

Ježíš byl jediný a jedinečný a jeho jinakost se mohla vyjevovat a rozšiřovat právě skrze jeho učedníky. Ježíš se pranic neobával, že bude nějakým učedníkem zastíněn, že žák předčí svého učitele, protože on pověřoval své učedníky, aby hlásali víru a uzdravovali, dával jim k tomu moc a sílu. Ježíšovi samozřejmě nešlo o šíření jeho slávy a pověsti Božího syna, ale o především o šíření Božího slova a nauku víry.

3.1 Obraz učedníka

Jaký obraz o učednících získáváme z evangelíí? Je to obraz o učednících, kteří doprovázejí svého učitele. Jsou to různí lidé, kteří přijali výzvu povolání, obrátili se, zvolili si následování Ježíše. Měli touhu být s ním ve společenství, doprovázeli ho na cestě, byli svědky zázračných událostí, učili se svému povolání.

Učedníci se tak ocitli v jiné situaci, než jim dosud přinášel každodenní život. Museli přijmout jiný styl života, který učil Ježíš, přijali povolání a následování. Není divu, že občas byli rozpačití z Ježíšových činů a že nemohli plně pochopit poslání jeho slov. Ale i když jeho poselství nemohli zcela pochopit, protože v předvelikonoční době přesahovalo lidské chápaní, přesto s Ježíšem na cestě vytrvali.

3.2 Setkávání učedníků s Ježíšem

Ježíš se setkával s mnoha lidmi z různých společenských kruhů. Přicházely za ním zástupy lidí, aby mu naslouchaly, aby mu byly nablízku. Ze zástupů posluchačů, z prostých lidí i z vyšších kruhů se vydělovali ti, pro které Ježíšovo slovo neslo výjimečné poselství, způsobilo změnu myšlení, nabídlo nový styl života, otráslu dosavadní náboženskou tradicí, přinášelo novou víru, lásku a naději.

3.3 Místo prvního povolání

Ježíš si podle evangelisty Lukáše vyhlédl první učedníky z rybářů. Bylo to u Genezaretského jezera, kde kázal lidem (L 5,1-3). Marek i Matouš první povolání učedníků zasazují na místo děje: „u břehu moře“ - Galilejského moře“ (Mk 1,16;

Mt 4,18). Lukáš toto místo přesně vymezuje: Genezaretské jezero (L 5,1). Kolem Genezaretského jezera vedla stará cesta, která spojovala Damašek²³ a východní země se Středozemním mořem a Egyptem.

3.3.1 U jezera Genezaretského

Genezaretskému jezeru se říkalo „Tiberadské“ nebo „Galilejské“. Je to veliké jezero o rozloze v délce 21 km a šířce 12 km, jeho dnešní hebrejský název je *Jam Kinneret*²⁴. Na severu a na východě lemují jezero hory a na západ od jezera se rozprostírá úrodná rovina. Jezero leží pod úrovní hladiny Středozemního moře, je velmi hluboké (42-48 m) a protéká jím řeka Jordán od severu k jihu. Dosud je v něm velké množství ryb.

Josephus Flavius v knize *Válka Židovská* zmiňuje jezero „Gennézar“. Popisuje velikost a tvar čistého jezera s písčitymi břehy, které má sladkou, velmi dobrou, lahodnou pitnou vodu. Uvádí, že jezero je zdrojem různých druhů ryb, které jsou odlišné chutí i podobou od jinde žijících ryb. Rovněž barvitě popisuje krajinu rozprostírající se kolem jezera. Opěvuje její podivuhodnou a přirozenou krásu. Krajina má úrodnou půdu a příznivé podnebí pro pěstování rozličných plodin. Zmiňuje ořešáky, datlové palmy, fíky, olivy, vinnou révu a jiné plodiny.²⁵

Lukáš barvitě rozvíjí Ježíšův příběh. Nejprve předjímá, proč byl Ježíš u jezera Genezaretského. Ježíš krácel k jezeru a za ním zástup lidí, kteří se na něj tlačili, aby slyšeli slovo Boží. (L 5,1). U břehu jezera bylo tedy patrně velké množství lidí, kteří Ježíše následovali a aby ho slyšeli, museli se tlačit jeden na druhého. Když se někde lidé shromažďují a tlačí, bývá to znamení, že se tam děje něco neobvyklého, důležitého, ohromujícího, senzačního, znepokojujícího či alarmujícího, aby se vyplatilo všeho zanechat a jít se tam podívat. Živá Ježíšova řeč musela zahrnovat všechny tyto aspekty.

²³ Damašek je hlavní město Sýrie a bylo zřejmě osídleno od nejstarších dob. Město bylo přirozeným dopravním centrem, jež spojovalo karavanní cestu k pobřeží Středozemního moře do Egypta s trasami na východ přes poušť do Asýrie a Babylónie, na jih do Arábie a na sever do Aleppa, in: DOUGLAS J[...] D[...] (ed.): *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 143.

²⁴ Srov. tamtéž, 261–262.

²⁵ Srov. FLAVIUS Josephus: *Válka Židovská*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1950, 246–247.

3.4 Šimon, Jakub a Jan

Podle Johnsona není snadné přesně oddělit to, co Lukáš převzal z předchozích zdrojů a co vytvořil sám.²⁶ Povolání učedníků u evangelisty Marka (Mk 1,16-20), je zprávou o tom, jak Ježíš kráčel po břehu moře a povolal nejprve Petra a Ondřeje, pak Jakuba a Jana. Matouš (Mt 4,18-22), se drží Markovy verze (Mk 3,7-9). Lukáš zasazuje první povolání učedníků do souvislosti se zázračným rybolovem (L 5, 6), který Ježíš předpoví. Zázračný rybolov Matouš ani Marek neuvádějí.

3.4.1 Lidský rozměr učedníků

Balch upozorňuje, že Lukáš představuje Ježíše, povolávajícího a vyučujícího učedníky hned poté co začal kázat. Ježíš nepovolává vojáky pro mesiánskou armádu, ani slibné syny vládnoucích občanů z okolních měst, což by naplnilo očekávání společnosti té doby, ale obyčejné rybáře.²⁷

Lukášovo místo děje prvního vyvolení učedníků je u dosud existujícího jezera Genezaretského (L 5,1). Genezaretské jezero bylo zdrojem ryb, poskytovalo obživu a proto zde rybáři vyjížděli na lov ryb. Ježíš přišel k jezeru. Bylo to v době, kdy se rybáři vraceli z lovu, patrně ráno, nebo dopoledne.²⁸ Ježíš uviděl na břehu stát dvě lodě, rybáři prali sítě (L 5,2). Nevíme, kolik tam bylo lodí, zda tam byly jen tyto dvě lodě a nebo zda jich tam bylo více. Lukáš soustřeďuje své vyprávění právě na tyto lodě, které jsou klíčové pro vývoj dalšího děje, a rybáře, kterým lodě patřily.²⁹

3.5 Ježíšův záměr

Ježíš vstoupil na jednu loď, která patřila Šimonovi (L 5,3). Z úvodu děje není zřejmé, proč právě tato loď. Lukáš vypráví, že na břehu byly dvě lodě a Ježíš na jednu z nich vstoupil.

Je otázkou, zda výběr lodi a jejího majitele byl náhodný nebo záměr. Protože následně vyplyne z děje, že Šimon je totiž první vyvolený učedník, kterému Ježíš určuje důležité poslání: „...od této chvíle budeš lovit lidi“ (L 5,10).

²⁶ Srov. JOHNSON Luke Timothy: *Evangelium podle Lukáše (Sacra pagina)*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 110.

²⁷ Srov. BALCH David L[...]: Luke, in DUNN James D[...], G[...], (ed. of the New Testament) and ROGERSON John W[...], (ed. of the Old Testament and Apocrypha): *Eerdmans Commentary on the Bible*, Cambridge (GB): Wm.B. Eerdmans Publishing Co., 2003, 1114–1115.

²⁸ Srov. DOUGLAS J[...], D[...], (ed.): *Nový biblický slovník*, Praha: Návrat domů, 2009, 883.

²⁹ Srov. JOHNSON Luke Timothy: *Evangelium podle Lukáše (Sacra pagina)*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 109.

Rybář Šimon dle Ježíšova pokynu odrazil a zajel trochu od břehu. Ježíš si v lodi sedl a učil zástupy (L 5,3). Ježíšova pozice v sedě totiž znamenala pozici učitele. Zástup (*ochlos*) je, podle výkladu Johnsona³⁰, v celém Lukášově evangeliu posluchačstvo. Shromážděný, tlačící se zástup Ježíšovi naslouchal.

Další otázkou je, zda toto vyučování u jezera bylo určeno posluchačům, kteří Ježíše následovali, nebo zda primárně patřilo Šimonovi, jako předzvěst k jeho povolání a jako motivace pro nasazení ve víře. Nelze pochybovat o tom, že Šimon, který udržoval loď na hladině jezera, slyšel z bezprostřední blízkosti Ježíšovu řeč. A také musel vidět zaujaté posluchače na břehu. Lukáš rozvíjí příběh barvitým popisem události zázračného rybolovu a obratu rybářů (L 5, 6 - 11).

Potom, když přestal Ježíš mluvit, vyzval Šimona, aby zajel na hlubinu na lov a spustil síť. Šimon spustil síť na „Ježíšovo slovo“: (L 5, 5) „...Ale na tvé slovo spustím síť.“ A když to rybáři učinili, nachytali tolik ryb, až se jim trhaly sítě. Tato událost zázračného rybolovu (L 6,-7) způsobená mocí Ježíšova slova rozhodla o obratu Šimona-Petra, Jakuba i Jana a oni přijali Ježíšovo povolání k následování. (L 5, 8-11)

Karris uvádí,³¹ že Lukáš zdůrazňuje sílu a moc Ježíšova slova již v předchozím ději v galilejském městě Kafarnaum (L 4, 32 - 37). Tam žasli nad jeho učením, protože *jeho slovo* mělo moc a žasli nad tím, že *jeho slovo* v moci a síle přikazuje nečistým duchům a oni vyjdou.

³⁰ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra pagina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 108.

³¹ Srov. KARRIS Robert J[...]: The Gospel according to Luke, in: BROWN Raymond E[...] (a kol.): The New Jerome Biblical Comentary, LONDON: Chapman Goeffrey, 1995, 692.

4 VYVOLENÍ DVANÁCTI

Významný předěl v Ježíšově působení představuje volba dvanácti apoštolů, které Ježíš vyvolil ze zástupu učedníků (6, 12-16). Evangelium neupřesňuje, proč právě těchto dvanáct učedníků povolal Ježíš za apoštoly, neseznamuje blíže s charaktery jednotlivých osob ani zvláště nevysvětluje preferenci volby.

Je to nejznámější skupina Ježíšových učedníků. U nejstaršího Markova evangelia jsou nazýváni „Dvanáct“ (Mk 3,14; 6,7 ; 10,32; 11,11; 14,17) Matouš je nazývá „dvanáct učedníků“ a Lukáš „dvanáct apoštolů“ (L 6,13; 9,10; 17,5; 22,14; 29,10).

Gnilka otvírá otázku, kdy a jak došlo k založení společenství Dvanácti. Uvádí, že podle mnoha badatelů vznikl sbor až po Velikonocích jako grémium vedení obce v situaci očekávání konce (odkazuje například na Vielhauera).³² Dále uvádí, že pokud se týká Jidáše, je označován jako jeden z Dvanácti, což je argument pro tvrzení, že okruh Dvanácti byl vytvořen samotným Ježíšem. Číslo dvanáct je možné uvažovat v linii symbolické, že Ježíš chtěl tímto znamením dát něco na vědomí. Toto číslo má vazbu na Izrael, Boží lid. Národ Izrael se sestával z dvanácti kmenů. Dvanáct shromážděných kolem Ježíše lze vnímat jako symboliku náklonnosti k celému izraelskému národu, příslib jeho obnovy a jeho vyvolenost ke spáse ohlášeného příchodu Božího království.

4.1 Události před vyvolením

Události „vyvolení dvanácti“ (L 6, 12-16) předcházejí dva spory o sobotu (L 6, 1-5; 6, 6-11). Volba apoštolů pak vyznívá jako reakce na rostoucí nepřátelství mezi Ježíšem a židovskými vůdci.

4.1.1 Dva spory o sobotu

Co se událo? Jednou v sobotu Ježíš a jeho učedníci procházeli obilím. Učedníci trhali a vydrolovali klasy a jedli (L 6,1-2). Sobotní klid představoval pro zbožné Židy významnou skutečnost. Příkázání „zachovávej svatost soboty“ (Ex 208-11, Dt 5,12-15) znělo pozitivně a ne negativně. Obtížnější byla otázka co znamená „práce“, než co

³² Srov. GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001, 163–165.

znamená „klid. Podle farizeů učedníci porušili jednu ze čtyřiceti druhů činnosti, označených jako „práce“.³³

Stejně jako v předchozím sporu v domě Léviho jsou obviněni učedníci, že dělají co se v sobotu nesmí (L 6, 1-2). Za učedníky zase odpovídá Ježíš a jeho kritika zde poukazuje na výklad Tóry a odvolává se na příběh Davida 1 Sam 21,1-6 (jeho přestupek v Božím domě: L 6,3-5). Jeho následná odpověď: „Syn člověka je pánem nad sobotou.“ (L 6,5), musela farizeům vyrazit dech. A co mohla dát učedníkům?

Druhý spor o sobotu se jednal o uzdravení člověka, který měl ochrnutou ruku. Bylo to v synagoze, kde Ježíš učil a byla sobota. (L 6,6-10). Na pokyn Ježíše ochrnutý člověk mohl rukou hýbat, ruka byla zase v pořádku. Podle evangelisty byl Ježíš patrně stále nepřátelsky pozorován zákoníky a farizeji, aby ho přistihli a měli důvod ho obžalovat. Ježíš se sám ujímá iniciativy a na obranu svého postoje odráží jejich útok. Ježíš klade prioritu mravného chování výš než rituál. Staví proti sobě kontrasty: jednat dobře nebo zle, život zachránit nebo zahubit, zachovávat předpisy, ale nepochopit Boží království, mít schopnost reagovat aktuálně a svobodně.

4.2 Dvanáct apoštolů

Před významným obratem ve vyprávění se Ježíš u Lukáše vždy modlil. Před vyvoláním Dvanácti odešel na horu a modlil se celou noc (L 6,12). Potom k sobě zavolal učeníky a vyvolil z nich dvanáct, které nazval apoštoly (L 6,13-16).

Kolik učedníků Ježíš k sobě zavolal evangelista neupřesňuje. Ale protože následně vypravuje, že dolů na rovinu s ním sešel veliký zástup jeho učedníků, dá se předpokládat jich bylo mnoho.³⁴ Lukáš neobjasňuje ani to, proč byli vyvoleni a čím si poctu vyvolenosti zasloužili. Lukáš uvádí jmenovitě všech dvanáct učedníků. Šimon-Petr, Jakub a Jan se vyskytují v perikopě o prvním povolání učedníků z rybářů, ostatní učedníci nejsou blíže známi.

Jména dvanácti vyvolených apoštolů (L 6, 14) jsou: Šimon, kterého pojmenoval Petr, jeho bratr Ondřej, Jakub, Jan, Filip, Bartoloměj, Matouš, Tomáš, Jakub Alfeův, Šimon, kterému říkali Horlivec, Juda Jakubův a Jidáš Iškariotský, který se stal zrádcem.

³³ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra pagina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 122-123.

³⁴ Srov. ³⁴ Srov. BALCH David L[...]: Luke, in DUNN James D[...]G[...] (ed. of the New Testament) and ROGERSON John W[...] (ed. of the Old Testament and Apocrypha): Eerdmans Commentary on the Bible, Cambridge (GB): Wm.B. Eerdmans Publishing Co., 2003, 1115–1116.

Seznam Dvanácti je v Novém zákoně uveden u Marka (Mk 3,16-19), Matouše (Mt 10, 2-4) a Lukáše. Proti Mk činí Lukáš několik změn. Zdůrazňuje, že Ježíš volí z většího počtu učedníků, vynechává zmínku o úloze Dvanácti a nazývá je „dvanáct apoštolů“, což symbolizuje jako základ a vedení obnoveného Izraele.

Clark poukazuje na významnou roli Dvanácti. Apoštolové vykládali význam Písma christologicky a tím poskytovali porozumění smyslu života, smrti, vzkříšení a nanebevzetí Krista.³⁵ Dále uvádí, že Lukášova koncepce Dvanácti je zvláště spojována s Izraelem a také že apoštolové následně sehráli důležitou roli v prvotní církvi.

Clark také cituje Jervella, který zaměřil svoji pozornost na záležitost obnovy Izraele. „Dvanáct“ zde zaujímá ústřední pozici. I když jsou určité postoje Jervella cílem odborné kritiky, jeho upozornění na jakékoliv opomenuté záležitosti jsou pro diskuzi užitečná. Jako například argumentace, že: „..číslo dvanáct jako symbol, je pro Lukáše stejně tak vzdálené, jako tvrzení, že dvanáct apoštolů založilo Izrael.“³⁶ Zároveň ovšem poukazuje na společenství apoštolů u jednoho stolu se vzkříšeným Pánem a upozorňuje na vedoucí autoritu, kterou budou mít v Jeruzalémě (L, 24,41).

Pojem apoštol – je odvozenina od pojmu *apostelló* – jako „vyslat s pověřením“. Ježíš také „vyšle“ dvanáct vyvolených učedníků s pověřením nejen za svého působení (L 9,1) ale také skrze Ducha jako své proroky a nástupce ve vyprávění ve Skutcích apoštolů. Proč je Šimon přejmenován na Petra, evangelista nevysvětluje.

Ve čtyřech novozákonních seznamech Dvanácti je shoda pouze u prvních osmi jmen jen s malou záměnou pořadí u Ondřeje a synů Zebedeových a u Matouše a Tomáše. Lukáš uvádí jména: Jakub Alfeův, Šimon Horlivec, Juda Jakubův a Jidáš Iškariotský. Marek a Matouš uvádějí Jakuba Alfeova, Tadeáše, Šimona Kananejského (snad též jako Horlivec) a Jidáše Iškariotského. Jediná nesrovnalost je tedy u Tadeáše a Judy Jakubova.³⁷ Na všech seznamech je poslední uváděn Jidáš Iškariotský, který Ježíše zradil a rozbil tak kruh dvanácti apoštolů.

³⁵ CLARK Andrew C[...]: Parallel lives: the relation of Paul to the apostles in the Lucan perspective, Carlisle, Cumbria, .K.: Paternoster Press, 2001, 116–117.

³⁶ JERVEL J[...]: Luke and the People of God, in: CLARK Andrew C[...]: Parallel lives: the relation of Paul to the apostles in the Lucan perspective, Carlisle, U.K. : Paternoster Press, 2001, 117-118.

³⁷ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 124.

4.3 Preference volby

Z textu nevyplývá, jak volba probíhala. Zda těchto dvanáct vyvolených znal Ježíš blíže, jakým charakterům osobnosti dal přednost ve výběru. Z popisu vyprávění lze přesvědčivě říci, že Ježíš byl vynikající řečník, znalec Tóry a učitel. Je otázkou zda byl také psycholog, když vyvolil takové muže, kteří vytvořili základ mesiánské společnosti, která byla schopná pokračovat v jeho misijním díle. Z pohledu následných povelikonočních událostí vplyne, že vyvolenost těchto dvanácti mělo své opodstatnění, ale klíč výběru nám zůstává zahalen.

Dvanáct ve společenství je poměrně dost velká skupina lidí na „ponorkovou nemoc“, na sdílení a tříbení názorů, na jednotné rozhodování. Také uživit tuto velkou skupinu muselo být náročné. Podle vyprávění evangelisty se otevíraly dveře posluchačů Ježíšova učení s nabídkou pohostinnosti v touze pobýt s Ježíšem a naslouchat jeho slovům. Z vyprávění není zřejmé, zda učedníci byli „jako jeden“ a nebyli bez svého názoru, byť se plně podřídili Ježíšově vůli. Dvanáct učedníků je poměrně velký sbor a z následných příběhů je patrné, že Ježíš na určité události dělá „užší výběr“. Ale ani zde není zřejmý klíč k této preferenci.

Je otázkou, proč tradice nezachovala bližší popis těchto dvanácti vyvolených, kteří byli stále Ježíšovi na blízku, abychom si mohli udělat bližší obraz tohoto úzkého mesiánského společenství. S výjimkou Šimona-Petra, Jakuba a Jana, kteří byli povoláni Ježíšem z rybářů, nemáme žádné informace o zaměstnání, životě či rodině ostatních učedníků. Nevíme, jakou paletu vlastností a charakterů měli tito „obyčejní v neobyčejnosti“, na jejichž formaci vsadil Ježíš svojí volbou.

Představy a spekulace mohou vést k mylným závěrům, které mohou pouze naplňovat zbožná přání. Zajímavý přístup pro práci s biblickými texty je bibliodrama. I když to není exegetická metoda, správným vedením umožňuje účastníkům uchopit biblický příběh zevnitř a vytvořit nový osobní náhled na text. Může otevřít nečekané otázky a podněty k zamyšlení vedoucí k motivaci pro práci s biblickými texty.

5 FORMACE UČEDNÍKŮ

Jak jedná Ježíš s učedníky? Ježíš je vyučuje, rozesílá, povzbuzuje, ale zároveň i kárá. Učí novému stylu života, motivuje ve víře a následování. Tam, kde jsou učedníci cílem ostré kritiky farizeů a zákoníků, rázně vystupuje na jejich obranu a kritiku vrací účelně a obratně zpět na protivníky.

Tilley uvádí, že na Ježíšově vyučování učedníků není klíčový obsah učení, ale způsob jakým učil učedníky konat. A zároveň zvolený styl chování zvolil v přístupu k učeníkům, který umožnil jeho zamýšlenou formaci. Když se na Ježíše zaměřujeme jako na učitele a na jeho způsoby učení, nemůžeme jednoduše přehlížet obsah jeho učení, ale samozřejmě naopak uvažujeme současně i tom, co učil. Otázkou je, zda je to pro pochopení způsobu vyučování učedníků klíčové. Ježíšovo učení nedává informaci o nebeské realitě, nevyjadřuje vnitřní božské bytí, ani nepopisuje život v nebi. Ježíš nevytváří žádnou tajemnou organizaci, která by rituálem prakticovala jisté mystérium.³⁸

5.1 Počátek formace

Šimon, rybář, je svědkem Ježíšovy pedagogiky, která je patrně primárně určena jemu jako motivace k nasazení ve víře. Na Ježíšovu výzvu zajet na hlubinu a spustit síť, Šimon sice nejprve reaguje pragmaticky negativně, ale vzápětí je v další větě obrat v jeho postoji. „Mistře, celou noc jsme se lopotili a nic jsme nechytili. Ale na tvé slovo spustím síť.“(L 5,5)

Logika Šimonovy argumentace je logicky založena na každodenní zkušenosti a patrně i znalosti řemesla a místa k rybolovu. Navíc, pokud rybařili celou noc a nic nechytili, bylo bláhové znovu vyjet na jezero. Šimon oslovuje Ježíše „Mistře“, což lze chápat jako vyjádření hodnosti učitele, protože učil zástupy. Podle Balche Lukáš zdůrazňuje, že celé zástupy chtěly „slyšet Boží slovo“ a tak Ježíš vyučuje na jezeře z Petrovy lodi.³⁹ Oslovení „Mistře“ lze vyložit jako vyjádření postoje Šimona k Ježíši – jako učedníka k učiteli.

Johnson uvádí, že „pojem „Mistr“ (*epistatés*), jak naznačuje jeho etymologie, znamená toho, kdo „stojí nad druhými“ jako autorita. Lukáš je jediným evangelistou,

³⁸ Srov. TILLEY Terrence W [...]: *The disciples' Jesus: christology as reconciling practice*, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2008, 151.

³⁹ Srov. BALCH David L [...]: *Luke*, in DUNN James D [...]G [...] (ed. of the New Testament) and ROGERSON John W [...] (ed. of the Old Testament and Apocrypha): *Eerdmans Commentary on the Bible*, Cambridge (GB): Wm.B. Eerdmans Publishing Co., 2003, 1114.

který používá tento pojem. Jeho použití vyhrazuje pouze pro učedníky (L 8,24.45; 9,33.49) a pro ty, kdo potřebují pomoc (L 17,13). Nejasnost řeckého textu vedla v tomto verši, i v následujících, k množství písařských oprav v rukopisech.⁴⁰

Lukáš nechává čtenáře posoudit, jakou skrytou mocí a silou či nadějí musela být naplněna Ježíšova slova ve výzvě, která Šimon vyslyšel a podle toho jednal. (L 5,5).

Je otázka, zda Lukáš sám zamýšlel první vyvolení učedníků zasadit do kontextu kontrastu Šimonova lidského postoje rybáře a síle Ježíšových slov – výzvy, v závislosti na vyučování Božího slova zástupcům - na vlivu Ježíšovy pedagogiky. Možná vycházel z tradice a jiných zdrojů a tak příběh sestavil do souvislé zprávy, která dostala konkrétní podobu.

Zásadní zvrát v postoji Šimona dynamizuje evangelista Lukáš v momentu zázračného rybolovu (L 5,8-9). Šimonovy spuštěné sítě se „na Ježíšovo slovo“ naplnily neuvěřitelným množstvím ryb, které téměř trhaly sítě a naplnily i druhou, přivolanou loď s jeho společníky. Obě lodě byly naplněny velkým množstvím ryb, až se potápěly. Šimon přijal Ježíšovo slovo a dočkal se bohatého rybolovu.

5.2 Rybolov, znamení evangelizace

„Když to Šimon Petr viděl, padl Ježíšovi k nohám“. (L 5,8) V tomto dramatickém momentu přidává Lukáš Šimonovi jméno Petr a popisuje ho plného bázně a pokory před Ježíšovou silou (*dynamis*), která v něm působí. Evangelista představuje Petra jako postavu víry. Přes všechny protikladné argumenty vložil Petr důvěru ve slovo prorokovo a následně se za ním vydal na cestu, ačkoliv před tím žádal, aby Ježíš „odešel“.⁴¹

Scarano uvádí, že rybolov je zde znamením evangelizace. Evangelizace (rybolov) je možná jen „na Ježíšovo slovo“ – on určuje, kdy a kam spustit sítě (i když třeba po namáhavém snažení „po celou noc“). Bez jeho slova je veškerá snaha jen lovením naprázdno. Zajet na hlubinu lze chápat jako výzvu: „vyjít ven“, tam, kde jsou „ryby k lovení“ a ne k „sestoupení do sebe“ (do hlubin svého nitra – typický model pro sv. Augustýna), do pohroužení do sebe. Ale naopak k otevřenosti směrem k lidem, kteří žijí bez Krista.⁴²

⁴⁰ JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 108–109.

⁴¹ Srov. Tamtéž, 110–111.

⁴² Srov. SCARANO Angelo: Synoptická evangelia a skutky [bez editora], nepublikovaný text skripta pro studium KFT, UK Praha.

„Ježíš řekl Šimonovi.: Neboj se, od této chvíle budeš lovit lidi.“(L 5,10) Pro Šimona, který přijal Ježíšovu výzvu a stejně tak pro Jakuba a Jana, syny Zebedeovy, „účastníky“ zázračného rybolovu, kteří Ježíše následovali, to symbolizuje „metaoniu“, změnu životní orientace a znamená počátek jejich formace.

5.3 Povolání dalších učedníků

Ježíše následovaly zástupy, protože jeho slova byla neobvyklá a uchvacující – měla sílu a moc. Jeho jednání bylo zřejmě natolik odlišné a podivuhodné, že lidé chtěli být Ježíši nablízku a chtěli slyšet „Boží slovo“.

Kolik dalších učedníků následovalo Ježíše, před vyvolením Dvanácti, přesně nevíme. V „Povolání celníka“ (L, 27–32) a v perikopě „Spor o sobotu“ (L 6,1–5) udává evangelista pouze množné číslo – učedníci: „Ale farizeové a jejich zákoníci reptali a řekli jeho učedníkům: „Jak to, že jíte s celníky a hříšníky?“ (L 5,30) . „Jednou v sobotu procházel obilím a jeho učedníci trhali klasy, mnuli z nich rukama zrní a jedli. Někteří z farizeů řekli:“Jak to, že děláte, co se v sobotu nesmi!“ (L 6,1–2)

V obou případech jsou tyto učedníci cílem kritiky farizeů a celníků. Jsou dokonce obviňováni, že porušují zákon a jsou vyzváni, aby se zodpovídali ze svého nevhodného chování. V obou případech vystupuje Ježíš na jejich obranu a dává ráznou jasnou a též kritickou odpověď. Z textu vyplývá, že tyto učedníci byli v bezprostřední blízkosti Ježíše. Kritická slova farizeů a celníků, přestože padla na učedníky, byla určena Ježíši, jako příčině změněného chování učedníků, Byla určena člověku, který neustále porušuje jejich zákon, je nositelem pro ně nebezpečných změn, které oslovují a ovlivňují zástupy.

5.4 Celník Lévi – oslovení celníka

Ježíš oslovil Léviho (L 5,27-28), celníka, který seděl v celnici. Ten všeho nechal a šel za ním. Ve svém domě mu pak vystrojil hostinu, která byla příležitostí pro kritiku stolovníků na hostině. Celník Lévi, „výběrčí daní“, který se rozhodne následovat Ježíše, se tak stává členem Ježíšova společenství – mesiášova společenství. Lévi se objevuje pouze v tomto příběhu, jinde v textu se nevyskytuje. (Lukáš se zde řídí Mk 2,14, ale vynechává přívlastek „Alfeův“).

Téma se týká náboženské elity v judaismu. Společnost u stolu, stejně jako pohostinnos, symbolizovala ve starověkém světě duchovní jednotu (srov. J 11)⁴³. Ježíš, který hlásal Boží království a měl ve svém společenství hříšníky a celníky, musel nutně provokovat společnost, ve které se nacházel. A to jednak k naprosto odmítavému postoji přihlížejících účastníků ale také k otevřeným otázkám posluchačů, kteří se nebáli novosti Ježíšových slov a činů.

5.5 Námítky a reakce

Na hostině v domě Léviho farizeové a učitelé Zákona reptali a útočili otázkami a námitkami na učedníky (L 5,30). Jak šlo dohromady jeho hlásání „Božího království“ a pobývání ve společnosti celníků a hříšníků? Proč reptají směrem k učedníkům a neobracejí se na samotného Ježíše?

Námítky vztahuje Ježíš na sebe a dává odpovědi. Což lze chápat i jako obranu jeho následovníků. Ježíš odpovídá originálním způsobem, kombinuje prvky tradice. Je možné uvažovat, že je to i příležitost, kterou uchopuje k vyučování učedníků a poučování ostatních. Na pohoršivé reptání: Proč jedí a pijí Ježíšovi učedníci s celníky a hříšníky, odpovídá Ježíš přirovnáním (L 5, 31-32): lékař-nemocný, nemoc-uzdravení, hříšník-spravedlivý

Druhá námitka se týkala postu a modlení (L 5,33-35) ve srovnání s tím, že Janovo společenství i farizeové se řídili zásadami tradiční židovské zbožnosti, ale společenství Ježíšovo se projevovalo na hostinách. Zde Ježíš poukazuje na obraz biblického ženicha a svatební hostina symbolizuje čas Ježíšova pobývání s učedníky. Podobenství nového oděvu a mladého vína (L 5,36-39) symbolizuje novou Ježíšovu zvěst. Nelze ji spojit se starými formami zbožnosti a politiky.

Johnson se přiklání k názoru, že radikální evangelijní výroky, které se vyskytují v těchto krátkých výjevech, nápadně připomínají, že pocházejí od samotného Ježíše. Nesou známky jen mírné autorovy úpravy. Ježíšova zvěst, evangelium, které má být přístupné všem lidem, nelze vtěsnat do názorů a příkazů „zakonzervované“ zbožnosti.⁴⁴

Epizody, v nichž se objevuje kontroverze a spory patří mezi běžné stavební kameny, které používají evangelisté na základě ústní tradice. „Spory jsou odrazem disputací mezi ranými mesianisty a jejich (převážně židovskými) odpůrci. Týkají se

⁴³ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 110–121.

⁴⁴ Srov. tamtéž.

Ježíšovy identity a jeho požadavků i platnosti jejich vlastní praxe v rámci judaismu. Spory se člení do ustálených forem a připomínají typy disputací, jaké se odehrávaly mezi filosofickými školami po celém helénistickém světě (u Židů i pohanů).“⁴⁵

5.6 Stále na cestě

Když se učedníci přidali ke společenství Ježíše, jsou s ním od té doby na cestě, společně sdílí jeho Boží misi. Je zřejmé, že přijímají svoji cílenou formaci Ježíšem, která jim v budoucnu umožní poslání, kterým je Ježíš pověřil. Společenství putuje nejprve do Césareje Filipovy (L 8,27), pak do Galileje (L 9,30), do Kafarna (L 9,33), v Judsku, v Zajordání (L 10,1) jsou na cestě do Jeruzaléma (L 10,32), který je nakonec cílem Ježíšovy cesty.

Green uvádí, že zvláště na cestě se Ježíš zabývá formací učedníků. Vyučování je především zacíleno na učedníky a to buď přímo či nepřímo. V některých případech se na učedníky obrací a poučuje je. Avšak v jiných situacích poučuje například skrze podobnosti, která jsou určena většímu shromáždění posluchačů.⁴⁶

Když Ježíš začíná učedníky znepokojovat svými slovy a předpověďmi, je to předzvěst tíživých a smutných událostí, která budou následovat a kterým učedníci zatím nemohou rozumět, nebo se jim v hloubce srdce skrytě brání porozumět:

*„Slyšte, a dobře si pamatujte tato slova: Syn člověka bude vydán do rukou lidí.“
Oni však tomu nerozuměli a jeho smysl jim zůstal skryt; proto nechápali, ale báli se ho na to slovo zeptat.“ (L 9,44-45)*

Učedníci se ho báli zeptat. Když Ježíš začal takto pesimisticky mluvit, což učedníky znepokojilo, bylo jisté, že jeho cesta směřovala ke svému konci. Až v budoucnu učedníci pochopí jeho slova a význam mise, který má Boží záměr a je přesahující. Lukáš zdůrazňuje jakousi „propast“ v chápání učedníků, protože také v další Ježíšově řeči o neblahé předpovědi (L 18,31-34) opakuje, že učedníci nerozuměli ničemu z toho, co Ježíš říkal.

⁴⁵ JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 120.

⁴⁶ Srov. GREEN Joel B[...], in: GRAIN G[...] Bartholemew, GREEN Joel B[...], THISELTON Anthony C[...] (ed.): Reading Luke. Interpretation, Reflection, Formation. Vol. 6, Univeristy of Gloucestershire and the British and Foreign Bible society, 2005, 69–74.

5.6.1 Zastavení na cestě

Zastavení na cestě jsou vždy ve znamení významných událostí. Ježíš hlásá království Boží, uzdravuje, vyučuje víře, zaměřuje se na formaci svých učedníků.

Ježíš sestoupil s apoštoly s hory a zastavil se na rovině (L 6, 17). Sestoupil z hory, kde se předtím modlil a vyvolil Dvanáct. Na tomto zastavení pronesl řeč, která byla podle evangelisty určena velkému zástupu jeho učedníků i velkému množství lidí. Ježíš zde veřejně vyhlašuje zásady přijetí do Božího království, které hlásá. „Pohleděl na své učeníky a řekl...“ (L 6, 20 -26) Prorok jasně formuluje normy chování, které platí pro život v mesiánském společenství, to znamená pro ty, kteří se k němu připojili.

Vyhlásil radostnou zvěst chudým (L 6, 24-26) a vyslovil „běda“ proti boháčům (L 6, 24-26). Sdělil příslib Božího milosrdenství v další části své řeči (L 6, 27-36) a promluvil o souzení a odpouštění (L 6, 37-42).

5.7 Užší výběr učedníků

V některých událostech Ježíš volí užší výběr učedníků, kteří s ním tyto události sdílí. Klíč k výběru není znám. Po osmi dnech, kdy Ježíš mluvil o samotě s učedníky o své identitě, (L 9, 18-27) vybral Petra, Jana a Jakuba a vystoupil s nimi na horu (L 9, 28-36). Je otázkou, proč vybral jenom Petra, Jana a Jakuba.

Byli tito tři vybráni, aby mohli být svědky mimořádně důležité události? Nebo si zasloužili tuto volbu díky předcházející rozmluvě, kdy se jich Ježíš ptal, za koho jej oni pokládají? Známe jen Petrův výrok. Učedníci pokládají Ježíše za Božího Mesiáše (L 9, 20). Další odpovědi Lukáš neuvádí. Je zde jen Ježíšův výklad o Synu člověka. O předpovědi utrpení a o tom, co musí učedníci dělat, aby ho mohli následovat:

Všem pak řekl: „Kdo chce jít za mnou, ať zapře sám sebe, den co den bere na sebe svůj kříž a následuj mě. Neboť kdo by chtěl svůj život zachránit, ztratí ho, ale kdo svůj život pro mě ztratí, zachrání si ho. Vždyť, co prospěje člověku, když získá celý svět, ale sám sebe zahubí nebo si uškodí? Kdo by se však styděl za mne a za má slova, za toho se také bude stydět Syn člověka, až přijde ve slávě své i Otcově i svatých andělů. Říkám vám pak podle pravdy: Někteří z těch, do tady stojí, neokusí smrt, dokud neuvidí Boží království.“ (L 9,23-27)

5.7.1 Petr, Jan, Jakub

V následném ději tři vyvolení učedníci, Petr, Jan a Jakub, vystoupili s Ježíšem na horu a tam zažili velmi zvláštní události. Nejprve uviděli proměnu Ježíšovy tváře a šatu, potom viděli starozákonní otce – Mojžíše a Eliáše rozmlouvat s Ježíšem a nakonec slyšeli hlas z oblak, který označil Ježíše jako vyvoleného Syna.

Jestliže Ježíš je opravdu vyvolený Bohem, Boží „vyslanec“, kterého Bůh vyslal, je to právě on, který lidi naplňuje mocí, „zplnomocňuje je“ k tomu, aby se zapojili do jeho činnosti. Když se tedy stanou jeho učedníky, *budou posílení a naplněni mocí* konat toto povolání a získají kompetenci zahrnující právě to, *jak* se do tohoto konání zapojit, uvádí Tilley.⁴⁷

Petrovi se později vydělilo zvláštní místo v kruhu učedníků, které výrazně interpretuje text Matouše. Jak je již uvedeno, Petr vyznívá jako mluvčí učedníků, Lukáš vkládá Petrovi do úst, že učedníci pokládají Ježíše za Božího Mesiáše (L 9,20).

5.8 Petr

Petr je jméno, které dostal Šimon, první z vyvolených učedníků. Gnilka uvádí, že v předkřesťanské době nelze sice doložit jméno Petrus, ale existují podobná jména: Petrios, Peteraios, Petron aj. Nevíme, jak Šimon k tomuto jménu přišel. Toto jméno něco znamenalo, mělo tím být něco vyjádřeno. Z „Petros“ se stává „Petra“ - skála, což je i změna rodu a významu: „Petros“ znamená kámen, a to je třeba rozlišovat od významu slova „petra“ – skála.⁴⁸ Co to znamenalo na počátku? V novém zákoně se nachází forma „Kefas“, pocházející z řeckého vlivu. Ježíš nazval učedníka Šimona „Kefa“, což je původní aramejská forma a znamená kámen, ale také drahokam.

Petr je mluvčím učedníků, vystupuje z anonymity, v příbězích je jmenován jménem a v rozhodujících momentech má výsostné postavení. Je v užším výběru učedníků v závažných situacích. Petr pojmenuje Ježíše Mesiášem (L 9,20). Jeho formace je dramatická, když třikrát zapře Ježíše po jeho zatčení (L22,57–60), jak bylo předpovězeno. Ale je to on, Petr, který jako první z učedníků učedník uchopí zprávu o vzkříšení Ježíše a běží k prázdnému hrobu (L 24, 12).

⁴⁷ Srov. TILLEY Terrence W[...]: The disciples' Jesus: christology as reconciling practice, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2008, 152.

⁴⁸ Srov. GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001.

5.9 Jidáš Iškariotský

Učedník Jidáš je v seznamu učedníků na posledním místě. Co o něm víme? Jidáš uzavírá kruh Dvanácti a má přídomek Iškariotský (L 6,11). Gnilka uvažuje o třech možnostech výkladu tohoto přídomku.⁴⁹

- byl pojmenován podle obce „z Keriotu“, zmíněné místo v Joz 15,25 v jižní Judeji
- Iškariot – spojované se slovem „sicarius“, což by znamenalo, že Jidáš byl členem militantní skupiny zélotského hnutí (sica=dýka)
- jméno Iškariot se vykládá jako motivační jméno (člověk falše) a to by Jidáš dostal dodatečně od křesťanské obce.

U Jana je zmíněno jméno Jidášova otce: „syn Šimona Iškariotského“ (J 6,71; 13,2.26). Toto jméno spojené s otcovým jménem by tedy hovořilo pro odvození od města Keriotu. Keriot (Kerioth) bylo město na jihu Judska a dnes je spojováno s ruinami el-Kuretein, místem asi 10 km jižně od města Hebronu. Má se za to, že Jidáš a jeho otec Šimon byli oba z Keriotu. Přídavek „Iškariotský“ lze odvodit z hebrejského „Ish Kerioth“ a znamená muž z Keriotu.⁵⁰ To by vypovídalo o tom, že Jidáš nebyl Galilejec, jako většina učedníků, ale Judejec, z kmene Juda. V Jozue je odkaz na města tohoto kmene (Joz 15,20–25) a mezi nimi je město „Kerijót-chesrón (Kerioth–hezron) uvedeno.

Lukáš o motivech Jidášova jednání v evangeliu mlčí, ale ani ostatní synoptikové nejsou v tomto příběhu sdílnější. Nevíme, proč v tomto ohledu tradice zúžila informaci o Jidášovi na strohou zprávu o události, která má v Ježíšových událostech klíčovou roli.

Zatčení Ježíše proběhlo v noci (L 22 54) a tak je pravděpodobné, že vojáci věděli, kde Ježíš je, ale neznali ho. Zatčení proběhlo v noci zřejmě proto, že Ježíš v tu dobu byl pouze s učedníky a ne se zástupy svých přívrženců, kteří by mohli zatčení a odvedení Ježíše zabránit. Nelze vysledovat, jaké události předcházely a jaké dohody učinil Jidáš se spolčenými Ježíšovými protivníky.

⁴⁹ Srov. GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001, 167-168.

⁵⁰ srov. BLANK Waine, Kerioth. in: <http://christiananswers.net/dictionary/kerioth.html> (z 18.3.2011)

6 JEŽÍŠOVA PEDAGOGIKA

Ježíšovým ústním kázáním se neslo evangelium, událost slova, dobrá zpráva o Boží spravedlnosti a Božím království, a s ním spojené jisté nové parametry pro vstup do tohoto království. Království pro Lukáše historicky znamená novou epochu a cestu, kterou Ježíš otevřel (L 7,28. 16,16). Myšlenka království je zde jako současná a skrytá realita, která si razí a nachází cestu k lidem a mezi lidmi.(L 6,2.11,2).⁵¹

Lukáš nás ale staví před otázku, jak předávat Slovo těm lidem, kteří je ještě neznají.

6.1 Obsah učení

Co Ježíš vlastně učil? Tilley uvádí, že ti, kdo bádají o historickém Ježíši, diskutují o tom, co Ježíš „skutečně“ učil. Zaměřují se zvláště na Boží království⁵².

Začátek této diskuze nastartoval před již více než dvěma sty lety. Mnoho analytických a syntetických metod se zaměřuje na to, aby se odhalila podstata Ježíšova učení. Ježíš, všímavý a bystrý Žid, dodržující náboženská pravidla, se snažil žít a naplnit Boží království. Byl v podstatě učitelem Tóry, ale učil pravidlům pro zapojení se do Božího království. Jedni zastávají názor, že Ježíš učil o současném bezprostředním Božím království a druzí se přiklánějí k tomu, že Ježíš učil o království, které teprve přijde.⁵³

6.1.1 Praktikovat království Boží

Johnson ve svém výkladu uvádí, že Ježíšovou volbou Dvanácti došlo k rozhodujícímu obratu. Důkazem je řeč, kterou Ježíš pronesl, když sestoupil s učedníky na rovinu (L 6,20-36). Tato řeč je určená „velkému zástupu učedníků i velkému množství lidí“, kteří se tam shromáždili, aby Ježíše slyšeli (L 6, 18) a byli uzdraveni od svých nemocí. Ježíš oficiálně vyhláší zásady přijetí do Božího království.⁵⁴

⁵¹ Srov. VOUGA Francois: Teologie Nového Zákona, Jihlava: Mlýn, 2009, 25.

⁵² Srov. TILLEY Terrence W[...]: The disciples' Jesus: christology as reconciling practice, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2008, 151.

⁵³ Srov. tamtéž.

⁵⁴ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 131.

V prvé řadě to platí pro život v mesiánském společenství těch, kteří se k němu již připojili. Jasně formuluje normy chování, parametry, které ovlivňují formaci učedníků.

Ježíš pohlédl na učedníky a řekl: „Blaze vám, chudí, neboť vaše je království Boží...“ (L 6, 20)

Pokud je učednictví – následování a vše, co je s tímto povoláním spojováno, zapojení se a praktikování Božího království, pak je toto království realizováno všude tam, kde učedníci žijí. Tilley uvádí, že jestliže Bůh nemá všude vládu, není to kvůli eschatologickému odkladu, protože království nepřicházelo, jak Ježíš předpokládal. Ale pravdou je nejspíše to, že do praktikování smíření a nastolení Božího království na tomto světě není zapojeno mnoho společenství ani mnoho křesťanů. A s tím lze souhlasit⁵⁵.

6.2 Způsob výuky

Na Ježíšově vyučování učedníků není klíčový obsah učení, ale způsob učení. Způsob, jakým učí učedníky konat a také zvolený styl chování, přístupu k učeníkům. Když se na Ježíše zaměřujeme jako na učitele nemůžeme samozřejmě přehlížet obsah jeho učení. Otázkou je, zda je to pro pochopení způsobu vyučování učedníků klíčové. Ježíšovo učení nedává informaci o nebeské realitě. Nevyjadřuje vnitřní božské bytí, ani nepopisuje život v nebi. Ježíš nevytváří tajemnou organizaci, která praktikuje rituály za účelem dosažení jistého mystéria.⁵⁶

6.2.1 Vztah učitel a učedník

Ježíš se svým poselstvím obracel k široké veřejnosti, kázal lidu. Ale posléze se v evangeliích objevila užší skupina lidí, která mu byla bližší. Otázkou je, jakou důležitost měl tento okruh lidí. Jaký význam pro tyto lidi měla Ježíšova blízkost. Jaký vztah se vyvinul mezi Ježíšem a jeho blízkými – učedníky, apoštoly. Je možné mluvit o přátelství?

Vzhledem k Ježíšově osobnosti můžeme uvažovat, že jeho poslání bylo tak závažné a obtížné, že nechtěl jít svou cestou sám, chtěl mít ve své blízkosti „svoje“ lidi. Ježíš se svými společníky a příznivci žil, lépe řečeno pobýval s nimi většinu času. Avšak psychologické a emotivní souvislosti vztahů nelze s určitostí v evangeliích

⁵⁵ Srov. TILLEY Terrence W[...]: The disciples' Jesus : christology as reconciling practice, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2008, 152.

⁵⁶ Srov. tamtéž.

vysledovat. Můžeme zvažovat linii Ježíšova životního stylu a z něj hypoteticky vyvodit určité úvahy.

Gnilka zdůrazňuje Ježíšovu iniciativu a vůli, která ovlivňuje rozhodnutí a určuje povolání učedníka. V rabínsko-židovském vztahu učitele a žáka to byl právě žák, který zpravidla vyhledal svého rabína, od něhož očekával, že se nejvíce naučí. Což je zcela odlišné u skupiny kolem Ježíše. Učedníky, žáky (*mathétai*) povolává a shromažďuje k sobě sám Ježíš, který má charismatickou pravomoc k tomuto povolání. Ovšem pro pozorovatele mohl Ježíš a jeho skupina splňovat známý obraz jako nějaký znalec Písma, rabín a okruh jeho žáků. Rabín šel vpředu a žáci za ním. Jaká byla atmosféra vztahu povolaných učedníků k Ježíšovi, nelze s jistotou doložit.⁵⁷ Slyšíme o muži povolaném k následování, který však chtěl nejprve pohřbít svého otce:

Jinému řekl: "Následuje mne!" On odpověděl: „Dovol mi, Pane, abych šel napřed pochovat svého otce. Řekl mu: „Nech mrtvé, ať pochovávají své mrtvé. Ale ty jdi a všude zvěstuj království Boží.“ (L 9, 58-60)

Ježíšova slova vyžadují krajní rozhodnost. Povolání člověk dostává odpověď, která přestupuje současně Zákon i dobré mravy a zbožnost. Nevíme nic bližšího o těchto lidech, které Ježíš zve a povolává do svého okruhu s důrazem, že není nic důležitější než hlásat Království.

V následujících verších (L 9,62) dává Ježíš striktní odpověď jinému člověku, který projevil touhu následování. Vyslovuje nekompromisní a tvrdý požadavek nechat rozdělanou práci a opustit rodinu bez rozloučení. Z vyprávění zřetelně nevyplývá, zda se tito dva muži připojili k okruhu učedníků. Zda byli „způsobilí pro království Boží“ a nebo se zalekli zhostit se úkolu povolání a následování. Zůstává otevřená otázka k možné diskuzi a kritickému zkoumání textu.

6.2.2 Hranice ve vzájemných vztazích

Nabízí se úvaha, že Ježíš šel tvrdě za svým cílem i „přes mrtvoly“ (což by v prvním příběhu o pochovávání otce nebylo ani tak od věci – L 9,60). Zdá se, jako by byl jeho vztah v uvedených příbězích oproštěn od emocí, zaznamenáme absenci empatie.

Z nejnovějších poznatků psychologie se ve správně fungujících vztazích mezi lidmi upozorňuje na termín hranice. Zdůrazňují se optimálně nastavené hranice

⁵⁷ Srov. GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001, 146–150.

a sertivita (přirozená obrana nastavených hranic). Pokud se tyto hranice nevytvoří ve správném poměru, dochází k deformaci vzájemných vztahů. Rozlišuje se hranice tvrdá, propustná a hranice polopropustná - zdravě nastavená hranice. Z vlastní pedagogické praxe mohu uvést, že pokud má člověk příliš propustnou hranici, může se příliš ponořit do problémů žáka, které mu odčerpají energii, a ta mu pak bude chybět při vynakládání úsilí na dosažení vytyčeného cíle.

Pokud měl Ježíš přirozeně nastavené hranice směrem k učedníkům, a z popisu tradice vyprávěných příběhů o Ježíšovi můžeme uvést, že tyto hranice Ježíš měl, nastavil je patrně tak, aby ho nic nemohlo odvrátit od vztahu k Bohu, který byl prioritou jeho lidského života. A v tom se z vnějšího pohledu jevila tvrdost. Uvažujeme, že Ježíš měl k učedníkům zdravě nastavenou hranici, která obsahovala přirozenou asertivitu.

6.2.3 Konflikty

Gnilka zdůrazňuje, že jestliže byl pro Ježíše primární smysl shromažďování učedníků v tom, že ho budou v jeho činnosti podporovat, pak bylo rovněž samozřejmé, že od něj budou jednou rozesíláni na misijní cesty.⁵⁸

Nabídka Ježíšovy spásy nesnáší odklad ani odmítnutí. Následování přináší nebezpečí i konflikty. Tak jak se Ježíš v nebezpečí a mezi konflikty běžně pohybuje, tím do nich vtahuje svoje učedníky. Jestliže mají jít učedníci v Ježíšových šlépějích, následování znamená vystoupit na veřejnost, mluvit a diskutovat s lidmi, pokusit se je osobně pohnout k obrácení, získat je pro království Boží.

„Kdo přichází ke mně a nedovede se zřítí svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem.“ (L 14,26)

Diskuze a nesoulad může nastat mezi blízkými ve vlastní rodině, protože koho osloví Ježíšovo volání a ten jej přijímá, nemůže počítat s tím, že jeho rodina bude reagovat stejně, naopak může projevit zásadně negativní stanovisko. Povoláný je proto vyzván, aby dal přednost následování.

⁵⁸ Srov. GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001, 148–150.

6.3 Vzít na sebe kříž

„Kdo nenese svůj kříž a nejde za mnou, nemůže být mým učedníkem.“ (L 14,27).

Učedník musí nést svůj kříž (v Mt 10,38: „vzít na sebe kříž“). Tento výrok nemluví o Kristově kříži, tak jak se chápe po velikonočních událostech, ale předvelikonočně se týká vlastního kříže každého učedníka. To znamená, že vyjadřuje symbolicky obtížný a závažný úkol člověka-učedníka s odkazem na reálnou zkušenost odsouzců, kteří si před popravou museli sami donést - dovléci svůj kříž na místo popravu.

Gnilka uvádí, že tato bolestná skutečnost byla Židům známa od dob Makabejských, zvláště v době římských místodržících. Takže pokud Ježíš užil metaforu kříže, mohla být jednoduše pochopena. Co se může tato metafora obnášet? Zahrnuje opovrhování, znepřátelení, omezování, utrpení, strach a ty mohou učedníka při následování postihnout.⁵⁹

Ježíšův dialektický výrok týkající se samotného života – „ztratit-přijít o život ale zároveň život zachránit“, je konstruovaný jako antiteze. „Kdo kvůli mě ztratí, zachrání.....“ přesněji odkazuje k Ježíšovi. Konečně platný cíl následování, angažovanost, ochota k sebeobětování a k martyriu je získání života. Cíl mine toho, kdo je přesvědčen, že může naplnit svůj život falešnými jistotami, egoistickými cíli, pozemským majetkem, pyšnými předsevzetími, pohrdáním, povyšováním se a podobnými věci. Naproti tomu, kdo žije v souladu s následovnictvím Ježíše, zaměřuje se na jeho slovo, bude moci dát svému životu plný smysl i tehdy, že bude kvůli tomu trpět – případně až po ztrátu života. Avšak Ježíš slibuje život a zaslíbení, přesahující hranici smrti a naplňující celý lidský život.

6.4 Osobní aspekt následování

Primárním znakem zahrnutí učedníků do Ježíšova působení je účast na hlásání Božího království. Učedníci jsou zcela závislí na Ježíši, nejednají ve svém jménu, ale s ním ve společenství. Tradice neodkazuje na to, že by učednictví zahrnovalo systematickou výuku či pěstování tradice, ale prvolánovitě seznámení s obsahem hlásání .

⁵⁹ Srov. GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001, 151.

Učedníkem se stává následovník - učednictví se stává následováním. Není možné uvažovat o rovnocennosti mezi Ježíšem a učedníky, Ježíš se stává příkladem, jež se hluboce vtiskuje do života učeníků.

6.5 Naslouchat Božímu slovu

V Ježíšově době byl hlas člověka důležitým médiem, dorozumivacím prostředkem, nositelem zpráv a událostí, hlavním komunikačním a vyprávěcím prostředkem. V dnešní době počítačů – internetu, mobilních telefonů (sms zpráv), přechází komunikace převážně do tzv. tiché podoby většinou skrze slovo psané. Vypravěčské umění, bez kterého by se starověký svět tenkrát vůbec neobešel, upadá do zapomnění. A co víc, je možné že tato kdysi brilantní schopnost, postupně upadne do pasivity a nudy.

Na tuto skutečnost ukazují alarmující výsledky statistického zjišťování – testování studentů. Z nich vyplývá, že jejich vyjadřovací a naslouchací schopnosti i schopnosti k objektivní argumentaci výrazně upadají. V době, kdy je nanejvýš žádoucí mezi-náboženský dialog, vstupování do otevřených diskuzí, odtabuizování dogmat aj., jakoby vyspělá mediální technika přispívala k pravému opaku. Nechci předkládat úvahy pro pesimistickou budoucnost, ale pokusím se ponořit do světa, kde jazyk vypravěčů byl ohebný a vytříbený a hlas hlasatele dobrých zpráv oslovoval a ovlivňoval zástupy.

Jak Ježíš učil schopnosti naslouchat jeho slovům? Lidé mu naslouchali se zaujetím, s obrovským zájmem, dar slova a jeho kázání muselo být jedinečné. Otázkou je, zda měl Ježíš i smysl pro humor a zda se s učedníky a zástupy i z plna hrdla zasmál? To nám tradice upřela, ale můžeme o tom uvažovat, zvláště když humor umí vyprávění a přednes náležitě oživit a zbystřit pozornost posluchačů.

6.6 Porozumění podobenství

Podobenství ve vyprávěných příbězích se odvíjela z tehdejšího života lidí, měla v dané situaci připodobnit řešený problém a poukázat na správné východisko. Klíč k porozumění si ale musel najít každý posluchač sám. Vyprávění mělo zaujmout tak, aby každému stálo za to tento klíč hledat. Ten, kdo vyprávěl, zároveň učil posluchače naslouchat. Ježíš musel být mistr slova, mistr ve vyprávění.

Lukáš vkládá Ježíšovo vyučování do podobenství, která měla za cíl znázornit nadpřirozené a mravní pravdy přirovnáními v příbězích pocházející z běžného života lidí a přírody. S nimi se lidé každodenně setkávali a dobře je znali. I když bylo Ježíšovo posluchačstvo tehdy zvyklé na barvitě vyprávění a obraznou řeč a v tehdejší rabínské výuce to byla obvyklá vyučovací metoda, lze uvažovat, že Ježíš vládl charismatickým hlasem. Jeho slova měla nesmírnou sílu a moc. Ježíš uměl zaujmout posluchačstvo tak, že za ním šly z daleka zástupy lidí, aby mu naslouchaly. Přibývali učedníci, kteří chtěli být v jeho neustálé blízkosti.

Zatímco se posluchačstvo měnilo, učedníci byli vyučováni podobenstvími systematicky. Měli možnosti vyslechnout mnohá podobenství při doprovázení Ježíše. Učedníci vyrůstali v klamných mesiášských představách své doby, takže i pro ně bylo leckdy obtížné pochopit plný smysl podobenství. Kde Ježíš načerpal takové množství příběhů, které přesně zapadá do dané situace? Nabízí se logická úvaha, že před svojí veřejnou činností byl sám pozorným posluchačem a pečlivým pozorovatelem lidí – dnes bychom řekli i „dobrým psychologem a znalcem lidí.“

„Podobenství nemusí být pouhou ilustrací, ale za jistých okolností je „nepřeložitelné“ a stává se nepostradatelnou cestou k nové, popisnou řečí nepostižitelné skutečnosti.“⁶⁰ Pokorný uvádí, že v posledních desetiletích se prosadil poznatek posuzovat podobenství ne jako ilustraci obrazu, ale že podobenství hrají nezastupitelnou roli a mohou mít kognitivní funkci. Nepřeložitelné metafory mohou mít funkci, která neobvyklými, provokativními spojeními známých obrazů vytváří jiný-alternativní obraz světa. Boží království jako základní metafora je z různých stran vykládáno podobenstvími jako dalšími rozvinutými metaforami. Rozlišování věci a obrazu je možné jen u nahraditelných metafor (symbolů). U těch „nepřeložitelných“ metafor lze sice vyjádřit věc opět obrazem, ale analogicky a ne popisem. Boží království projevující se především svědectvím zve k víře. Pak je možné mluvit o tzv. analogii víry.⁶¹

„Blaze tomu, kdo bude jíst chléb v království Božím.“ (L 14,15)

Merrell uvádí, že Ježíšovi nešlo o poučování, ale obrácení člověka k Bohu.⁶² Chtěl probudit váhavé a získat je. Chtěl lidmi pohnout, dovést je k rozumovému názoru. Musel ale počítat s negativní reflexí, protože někteří neměli dobrou vůli, jako například farizeové. Ale jiní, kteří by dobrou vůli měli, nechápali pravý smysl Božího království a

⁶⁰ POKORNÝ Petr: Vznešený Theofile. Teologie Lukášova Evangelia a Skutků, Třebenice: Mlýn, 1998, 114–125.

⁶¹ Srov. tamtéž.

⁶² Srov. MERELL Jan: Setkání s Ježíšem na Hoře, v podobenstvích, u Jezera a s učedníky, Praha: Česká biblická charita, 1987, 121–130.

zaměňovali je s falešnými představami o časném království a jejich představy měly příliš hmotný charakter. Ježíš uplatňoval podobenství cíleně podle situace a podle toho, komu byla adresována. Přihlízející posluchačstvo si mělo vzít rovněž ponaučení, které vzniklou situaci řešilo, či nabízelo k řešení.

Ježíš musel počítat s negativní reflexí i mezi svými přívrženci i nejbližšími - učedníky. Ti však měli jistou výhodu, že byli opakovaně svědky obrácení lidí, kteří se s Ježíšem setkali a byli stále vystaveni zdroji moudrosti Božího slova, evangeliu - radostné zvěsti o Božím království, které Ježíš hlásal. Proces evangelizace učedníků zde probíhal soustavně, a to jak vnější tak vnitřní Ježíšovou evangelizací. Ježíš, patrně si vědom obtížnosti svého poslání, volí cíleně své nástupce – učedníky, které soustavně vyučuje a vede.

Pro výklad o spasení zařazuje Pokorný podobenství o farizeu a celníkovi v chrámě (L18,9-14). Evangelista přesně neudává o jaké posluchače se jedná, ale lze se domnívat, že vedle učedníků byli i farizeové. Ti se v předcházejících perikopách Ježíše dotazují na příchod Božího království. Pokorný považuje toto podobenství za jeden z klíčových příběhů pro výklad Lukášova učení o spasení.⁶³ V příběhu jsou v kontrastu dva postoje, které mají sice totožný cíl, ale způsob jak ho dosáhnout je odlišný. Do naplnění vstupují aspekty přístupu a vnitřního obratu. Ne forma, ale obsah, způsob modlitby a vnitřní postoj jsou zde podmínkou k dosažení cíle. Lukáš ukazuje na jistou cestu, jak obstát před Bohem a dospět k novému životu, k vykoupení. Staví proti sobě zákonickou zbožnost včetně chrámového kultu jako odcizení a vědomí závislosti, přimknutí se k Boží milosti, získat záchranu a spásu.

„Pravím vám, že ten celník se vrátil ospravedlněn do svého domu, a ne farizeus. Neboť každý, do se povyšuje, bude ponížěn, a kdo se ponižuje, bude povýšen.“ (L 18,14.)

⁶³ POKORNÝ Petr: Vznesený Theofile. Teologie Lukášova Evangelia a Skutků, Třebenice: Mlýn, 1998, 114–125.

7 VÝUKA URČENÁ UČEDNÍKŮM

Co Ježíš učil učedníky? Motivoval je k víře, naučil je, jak se mají modlit, učil je pravidlům pro Boží království. Změnil styl jejich života.

7.1 Motivace k víře

„Co to podobenství znamená?“ ptali se Ježíšovi učedníci.

„Jeden rozsévač vyšel rozsévat. A jak rozséval, padlo některé zrno na okraj cesty; bylo pošlapáno a ptáci ho sezobali. Jiné padlo na skálu; vzrostlo sice, ale pak uschlo, protože nemělo vláhu. Jiné zrno padlo do trní; trní vzrostlo zároveň s ním a udusilo ho. Jiné padlo na dobrou půdu; vzrostlo a přineslo stonásobný užitek.“ A důrazně prohlásil: „Kdo má uši k slyšení, slyš!“

Jeho učedníci se ho ptali, co to podobenství znamená. Odpověděl jim:

„Vám je dáno znát tajemství Božího království, ale ostatním jen v podobenstvích, aby se dívali, ale neviděli, slyšeli, ale nerozuměli. Toto podobenství znamená: Semeno je slovo Boží. Na okraji cesty, to jsou ti, kdo je vyslechnou, potom však přichází ďábel a bere jim to slovo ze srdce, aby neuvěřili a nebyli zachráněni. Na skále, to jsou ti, kdo s radostí slovo přijmou, když je slyší, nemají však kořen; na chvílku uvěří, ale v době pokušení uvadají. Co padlo do trní, to jsou ti, kdo je vyslechnou, ale pak jdou a dusí je starostmi, bohatstvím a požitky, takže neponesou zralé ovoce. Co je pak v dobré půdě, to jsou ti, kdo to slovo vyslechli a uchovávají je v dobrém a upřímném srdci a s trpělivostí přinášejí užitek.“ (L 8,5-15)

Řeč podobenství je řečí symbolickou. Tomu, kdo má otevřenou vůli a upřímné srdce (L 8,15: „*en kardia kalé kai agethé*“ = v dobrém a upřímném srdci⁶⁴), je bez předsudků a nezaujatý, je podobenství zřetelné a může mu porozumět. Tomu, kdo je zaujatý, uzavřený do sebe, podobenství bude nepochopitelné, zůstane zastřeno.

U synoptiků, Mk (4,10–12) a Mt (13,10–17), se učedníci ptali, proč Ježíš mluví v podobenstvích, u Lukáše chtěli učedníci znát smysl podobenství (L 8,9):

„Vám je dáno znát tajemství Božího království, ostatním jen v podobenstvích.“ Jenom učedníci vyslechnou Ježíšův výklad – smysl podobenství, ostatní si odnesou zašifrované sdělení o lidské víře, které rozvíří otázky a je na každém z nich, jak s tímto sdělením naloží.

⁶⁴ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 153.

Ježíš cíleně vyučuje a motivuje učedníky k víře. Podle Johnsona klade Lukáš důraz na víru jako na projev poslušnosti a věrnosti Božímu slovu (L 8,11), zdůrazňuje, že je nutné jednat podle víry.⁶⁵ Charakteristickým rysem víry je věrnost a vytrvalost, nejen okamžité rozhodnutí. Víra neuvadá v dobách zkoušek, vlivy a požitky světského života ji nezadusí, chrání ji trpělivost, proto může nakonec dozrát (L8,13-15).⁶⁶

Učedníci doprovázející Ježíše byli zvyklí Ježíšovi naslouchat. Ale složitější konstrukci podobenství Lukáš více vysvětluje, klade důraz a pointu na motiv tajemství a odhalení, vybízí k bdělosti a ostrosti vnímání, naléhavě zdůrazňuje nutnost konání podle víry:

„Nikdo nerozsvítí svítilnu a nepřikryje ji nádobou ani ji nedá pod postel, ale postaví ji na podstavec, aby ti, kdo vcházejí, viděli světlo. Nic totiž není skryto, co nebude zjeveno, a nic není utajeno, co by se nepoznalo a nevyšlo najevo. Dávejte tedy pozor, ať dobře posloucháte! Neboť kdo má, tomu bude dáno, ale kdo nemá, tomu bude vzato i to, co myslí, že má.“ (L 8,16-18)

7.2 Vyučování modlitbě

Jednoho dne se Ježíš na nějakém místě modlil. Když přestal, řekl mu jeden z jeho učedníků: „ Pane, nauč nás modlit, jako i Jan naučil své učedníky.“ (L 11,1)

Učedníci, kteří viděli, jak se Ježíš modlí, také pocítili touhu po jeho modlitbě a proto ho požádali, ať je naučí, jak se mají modlit. Bezprostředně před tímto vyprávěním Lukáš ukazuje Ježíše jak se modlí a říká Bohu „Otče“. Vyznává, že nikdo nezná Otce, jedině Syn a ten, komu se Syn zjeví (L 10,22). Je přirozené, že když opět učedníci vidí Ježíše při modlitbě, ptají se ho, jak se mají modlit. Zmínka o Janovi připomíná linii prorocké autority se zvláštní znalostí, která se u proroka očekává, a to je rozmlouvání s Bohem.⁶⁷

Ježíš jim předkládá modlitbu, kterou se mají modlit (11,2-4). Verze Lukášovi modlitby Páně je kratší než u Matouše (Mt 6, 9–13) a v Didaché. V modlitbě jsou zahrnuty prosby, týkající se žádostí. První dvě se týkají Boží svatosti a ustavení Božího království. Další jsou prosby o potřebné zajištění, odpuštění hříchů a oprostění od zkoušek.

⁶⁵ srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 150–156.

⁶⁶ Srov. tamtéž, 155.

⁶⁷ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 200.

Tilley uvádí, že v modlitbě je vyjádřena prosba, aby Boží království přišlo brzy, možnost žít v něm a oslavovat Boží jméno. Království Boží nastolené v čase a místě, kde dostáváme základ pro život – denní chléb. Království Boží v čase a místě, kde my všichni a každý z nás odpustíme dluhy a viny, které budou odpuštěny i nám. Modlíme se, abychom se vyhnuli pokušení, abychom se místo cesty k Bohu nevydali cestou zla.⁶⁸ Modlitba, kterou Ježíš předává svým učedníkům, dokládá autenticitu jeho prorockého poslání. Modlitba ukazuje, že to, co Ježíš hlásá a koná, vyjadřuje hlubokou realitu jeho vlastního vztahu k Bohu.

7.3 Výzva ke změně

Ježíš v Lukášově evangeliu povolává hříšníky ke změně a vyzývá je k tomu, aby činili pokání. (L 5,32) Vyzývá je ke změně chování, ke změně ve svém srdci. Obrácení a pokání tvoří podmínku pro odpuštění hříchů. Proti Markovi, kde Ježíš přišel povolat hříšníky (Mk 2,17), Lukáš vkládá logickou podmínku pro změnu vnitřního postoje.

Protože je-li povolání – k čemu má být? V prvé řadě to platí pro učedníky.

7.4 Pověření učedníků

Předtím, než se Ježíš vydá na svoji osudovou cestu do Jeruzaléma, soustavně připravuje své následovníky, vyvolené z Izraelského lidu, kteří přijali jeho zvěst a stali se jeho učedníky – apoštoly.

7.4.1 Vyslání Dvanácti

Ježíš vysílá učedníky na misijní cesty. Lze uvažovat o linii pověřování a prověřování nejbližších účastníků společenství Dvanácti. Nabízí se otázka, zda je možné uvažovat o tom, že jsou poslání tzv. na „zkušenu“.

Johnson uvádí, že Lukáš pečlivě zpracoval a záměrně utvářel tuto část vyprávění vzhledem k budoucí roli Dvanácti, těch kteří budou proroctví nástupci Ježíše.⁶⁹ Ježíš jim dal sílu a moc vyhánět demony a léčit nemoci (L 9,1). Poslal je hlásat Boží království a uzdravovat (L 9, 2). Dostávají od Ježíše sílu a příslib, ale také varování, že mají být

⁶⁸ Srov. TILLEY, Terrence W[...]: The disciples' Jesus: christology as reconciling practice, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2008, 151.

⁶⁹ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Sacra Pacina. Evangelium podle Lukáše, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 168–170.

připraveni na to, že ne všude jej přijmou a jak se mají zachovat. Nemají si vzít nic na cestu (L 9,3). To proto, aby mohli být přijati stejně pohostinně jako Ježíš. Lze uvažovat, že Ježíš chtěl, aby pochopili, že mají jít v jeho „stopách“. Jejich autorita se bude vázat na hlásání království.

Když se učedníci vrátí z cest, jsou svědky nasycení lidu. Ježíš zázračně rozmnožuje chleby a ryby (9,16-17) (příběh se shoduje se synoptiky). Johnson zde upozorňuje, že Lukáš připomíná lidu zázračnou manu, která živila Izrael na jeho cestě pouští (viz Ex 16,4 – 36). Ježíš zde vstupuje jako ten, který zajišťuje lidu pokrm. Jeho moc kázat a uzdravovat je symbolizována službou u stolu.⁷⁰ Tento fakt jasně vyplývá při poslední večeři. Učedníci mají rozdělovat jídlo a pečovat o potravu - což je Ježíšův odkaz učedníkům do budoucna, „prostírat stůl pro lid“. Příběh končí Lukáš s odkazem na symbolické číslo dvanáct - poté, co jedli a nasýtli se všichni, sebralo se ještě dvanáct košů zbylých nalámaných chlebů - symbol nalámaných chlebů pro nasycení lidu, dvanáct nových vůdců lidu, nový Izrael.

7.4.2 Úkoly pro dalších sedmdesát

Potom Pán ustanovil ještě jiných sedmdesát učedníků, poslal je před sebou po dvou do všech míst a míst, kam chtěl sám přijít. (L 10,1)

Tilley uvádí, že způsob Ježíšova učení je uchován v paměti učedníků. Evangelia sice zachovávají vzpomínky na to, jak učedníci uzdravovali a vyháněli zlé duchy před Ježíšovou smrtí a zmrtvýchvstání, ale není zde žádná zmínka o tom, že učedníci vyučovali před Ježíšovou smrtí.⁷¹ Zaznamenán je pouze Ježíšův příkaz Dvanácti zvěstovat Království Boží:

„Ježíš svolal svých Dvanáct a dal jim sílu a moc vyhánět všechny demony a léčit nemoci. Poslal je zvěstovat Boží království a uzdravovat.“ (L 9,1-2)

Dále Tilley rozvádí, že po Ježíšově smrti a vzkříšení jsou ovšem zaznamenány mnohé příklady o hlásání učedníků, které mají kořeny v ústním podání a je na nás, zda jsme s to věřit jim. Příběhy, které vyprávěním zaznamenaly učení Ježíše, jsou hlásáním učedníků o tom, co si z Ježíšova učení zapamatovali.⁷² To, že učedníci hlásali a kázali o

⁷⁰ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Sacra Pacina. Evangelium podle Lukáše, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 150–152

⁷¹ Srov. TILLEY, Terrence W[...]: The disciples' Jesus: Christology as reconciling practice, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2008, 152.

⁷² Srov. tamtéž.

Ježíšovi i jiné skutečnosti (jinak než by to odpovídalo Ježíšovým nárokům), lze pochopit. Pavel například říkal o Ježíšovi věci, o kterých nemáme důvod si myslet, že by byl Ježíš o sobě říkal. Ale v procesu zapamatování a vyprávění příběhů o Ježíšově životě a práci dokazovali učedníci svým konáním, že se od něho naučili a zapamatovali si to základní – hlásání o přicházejícím Božím království. Ježíšovo kázání se účinně stalo jejich kázáním, když opakovali jeho aforismy a podobenství. Lze souhlasit s názorem Tilleyho, že mezi jejich učením (Ježíšem a učedníky) není tedy nijak veliký propastný rozdíl.⁷³

Tilley dále upozorňuje na důležitý moment, že v současném procesu učení není rozhodující učit se *to, co* Ježíš vyučoval, ale učit se *jak* vejít (zapojit se) do království Božího. A to je podstata učednictví – následování a zapojení se do Božího království, které se následně naplňuje všude tam, kde učedníci žijí.⁷⁴

7.5 Dar Ducha svatého

Je v příslibu Ducha svatého příslib Ježíše sebe sama?

Duch svatý je v Lukášově evangeliu a ve Skutcích vázán na osobu Ježíše a jeho působení. Vouga ozřejmuje, že v dějinách spásy, jež jsou rámcem světových dějin, Bůh jedná skrze svého Ducha.⁷⁵ Dějiny spásy jsou dějinami zaslíbení a jejími prostředkovateli jsou proroci, z nichž poslední je Jan Křtitel. Evangelium a skutky jsou dvě etapy v nichž se toto zaslíbení naplňuje.

Duch svatý je při Ježíšově početí (L,1,35), v proroctví Jana Křtitele (L, 1,15) a ve chvalozpěvech Alžběty (L,1,41), Zachariáše (L 1,67) a Simeona (L 2,25;26,27), oznamuje jeho narození jako příchod Spasitele, Syna Davidova, sestupuje na Ježíše při křtu (L 3,22) naplňuje ho mocí (L 4, 1.14). Doprovází ho při jeho vyučování (L 4,18). Ježíš příslibuje svým učedníkům sestoupení Ducha, což se uskuteční ve Skutcích (Sk 1,5.8) a od této chvíle je Duch svatý Boží mocí, která naplňuje apoštoly a pomáhá uskutečňovat apoštolské svědectví mezi lidmi v Judsku a Samařsku.

⁷³ Srov. TILLEY, Terrence W[...]: The disciples' Jesus: Christology as reconciling practice, Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2008, 152.

⁷⁴ Srov. tamtéž, 151.

⁷⁵ Srov.: VOUGA Francois: Teologie Nového Zákona, Jihlava: Mlýn, 2009, str.47.

Učedníci byli sice vyvolení, ale zároveň si toto vyvolení museli nějak „odpracovat“ – podle svých vloh byli pověřeni posláním a tím nebylo jenom hlásání Slova o Božím království, ale především předávání – vlévání Kristova ducha.

7.6 Úloha žen ve společenství učedníků, jejich vyučování

Je možné uvažovat ženy jako učednice v úzkém kruhu Ježíšova společenství? Mezi Ježíšovými následovníky byly i ženy. Lukáš uvádí některé z nich jmenovitě (L 8,2-3): „*Marie, zvaná Magdalská, z níž vyhnal sedm démonů, Jana, žena Herodova správce Chuzy, a Zuzana.*“ Evangelista o jejich službě uvádí, že: „...se o ně ze svých prostředků staraly.“ (L 8, 3) Bylo by možné uvést ženy v úzkém kruhu Ježíšova společenství jako jeho učednice?

Náboženské společenství bylo patriarchální. Bohoslužby v synagoze obstarávali jen muži, žena nečetla z Tóry. Náboženské vyučování žen nebylo samozřejmé. Vyučování Tóře bylo určeno jen pro chlapce a bylo nemyslitelné, aby se žena stala učednicí rabína. Žena se mohla účastnit večere paschy, ale modlitba Šema jí byla odepřena.⁷⁶ Přijetím žen do společenství učedníků (není míněn okruh Dvanácti) učinil Ježíš pro současníky něco provokativního, nepředstavitelného. Tím, že přijímá „učednice“, lze vyložit tak, že Ježíš chce změnit postavení žen a vyžadovat obnovení jejich lidské důstojnosti. Ježíšovo hlásání: „Přiblížilo se království boží“, je universální, nejsou určeny priority pohlaví, věku ani společenská či náboženská hierarchie.

7.6.1 Marie z Magdaly, Jana a Zuzana

Co víme o těchto ženách? Evangelista uvádí jmenovitě ženy: Marie Magdalská, Jana, žena Herodova správce Chuzy a Zuzana. Lukáš ženy spojuje s uzdravením od zlých duchů a nemocí (8,2). Ježíšovo uzdravování bylo vždy spojeno s obrácením, s vírou uzdravovaného. Lze tedy s jistotou předpokládat, že tyto ženy byly naplněny vírou Ježíšových slov.

Lukáš sice konstatuje, že se ženy o ně ze svých prostředků (*majetku*) staraly, finančně je podporovaly. Turid Karlsen Seim však uvádí, že učednictví žen potvrzuje

⁷⁶ Srov. GLINKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001, 66, 161 a RYŠKOVÁ Mireia: Doba Ježíše Nazaretského, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2008, 134–150.

jejich svědectví u hrobu, které je nenahraditelné.⁷⁷ Způsob, kterým jim bylo oznámeno, že Ježíš vstal z mrtvých (24, 6–7), jejich učednictví dokládá. Rovněž i následné jednání se dá připisovat učednicím.

Marie z Magdaly je uváděna na prvním místě i u Marka (Mk 15,40, 15,47, 16,1 par, L 8,2, 24,10). Johnson uvádí, že jméno Magdalská, se vztahuje k městu Magdala.⁷⁸ Magdala byla město ležící na západním břehu jezera Genezaretského mezi Tiberiadou a Kafarnau. Dnes se na tomto místě nachází malé město Al-Majdal (arabsky to znamená věž). Leží na západním pobřeží Galilejského moře asi 3 míle od města Tiberias. Magdala je aramejský název, který se užívá v Talmudu, hebrejský název města je „Migdal Nunaiya a znamená „Věž ryb“⁷⁹.

Magdala byla vyhlášená uzením a konzervováním ryb. Velké množství těchto uzených ryb se vozilo do Jeruzaléma, uzené ryby se vyvážely do římských a řeckých měst a také byly v barelech transportovány do oblastí Středoziemního moře. Josephus Flavius zmiňuje město Tarichaea ve své „Válce židovské“.⁸⁰ „Tarichaea“ je řecký ekvivalent názvu města Magdala, který se užíval později. Pochází právě z věhlasné dovednosti udit a konzervovat ryby. Tarichaea je odvozeno od slovesa „tarecheuein“ – což znamená udit nebo „konzervovat“ ryby.

Nedávné archeologické vykopávky izraelského Úřadu pro starožitnosti (IAA) odkryly na západním břehu Genezaretského jezera pozůstatky římského města a malou synagogu.⁸¹ Archeologové datují budovu do let mezi 50 př.n.l. a 100 n.l. a řadí ji mezi jednu z nejstarších synagog na světě, z doby druhého chrámu. Uprostřed modlitebny byl nalezen kamenný kvádr, na kterém je vedle různých ornamentů vytesán sedmiramenný svícen – „menora“⁸². Tento kvádr archeologové považují za první nález z doby, kdy ještě stál Jeruzalémský chrám na území tzv. pohanské Galileje. Synagoga byla zničena pravděpodobně během židovského povstání proti Římanům v letech 66 -70 po Kristu.

⁷⁷ Srov. Srov. SEIM Karlsen Turid: The Double Message. Pattern of Gender in Luke and Acts, Edinburg, Scotland: T&T Clark Ltd, 1994, 151.

⁷⁸ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 151-152.

⁷⁹ Srov. http://www.churchisraelforum.com/Magdala_home_of_Mary_Magdalene.htm (z. 20.1.2011)

⁸⁰ FLAVIUS Josephus v „Židovské válce“ píše o strategickém městě „Tarichaea“ ležící na úpatí hory. Mezi ním a Tiberiadou se na svém válečném tažení utábořil Vespasián, své ležení silněji opevnil, protože se obával nesnázi: „*Do Tarichea se totiž sbíhali všichni povstalci, protože důvěřovali v pevnost města a v jezero, které se u domácích nazývá Gennésar. Město leželo na úpatí hory stejně jako Tiberias a kromě té strany, kde je omývaly vlny jezera, bylo od Josefa ze všech stran silně opevněno, ale v menší míře nežli Tiberias.*“ Srov. FLAVIUS Josephus: Válka Židovská, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1950, 242–248.

⁸¹ Srov. <http://www.bible-history.com/geography/ancient-israel/magdala.html> (z 20.1.2011).

⁸² „Menora“ je sedmiramenný svícen a tradiční symbol judaismu.

Je nanejvýš pravděpodobné, že Ježíš město Magdalu navštěvoval (Mk 8.10 „ a připlul do končin dalmanutských.“ - „eis ta mere Dalmanutha“) a tam se s Marií Magdalskou setkal.

Jana je manželka Herodova správce Chuzy. Johnson překládá slovo „epitropos“ jako místodržitel, které se často udává jako „správce“. V 3.1 vypráví Lukáš, že Herodes byl tetrarchou v Galileji.⁸³ To znamená, že tato žena pocházela z vyšších kruhů dvora a doprovázení Ježíše ji muselo stavět do zvláštního postavení. Tuto ženu, Janu, zmiňuje pouze evangelista Lukáš (L 8,3). O Zuzaně a dalších ženách se nic bližšího neví.

7.6.2 Vybrat si to, oč člověk nepřijde – Marie a Marta

Sestry Marie a Marta vystupují pouze v evangeliu Lukáše (L10,38-42) a Jana (J 11,1-39 a 12,2 - u Jana mají sestry Marie a Marta bratra Lazara).

Turid Karlsen Seim rozvání úvahu, že vyprávění naznačuje určitý přátelský učednický vztah mezi těmito ženami a Ježíšem. Scéna otvírá svět žen, v němž jsou kromě Ježíše zmíněny pouze Marie a Marta. Též poukazuje na pohostinnost té doby. Dvě sestry jsou v rolích, které ztělesňují dva odlišné přístupy, symboly různých postojů, způsobů života nebo teologických principů. Například ospravedlnění získané prací a ospravedlnění získané vírou, židovství a křesťanství, aktivní a kontemplativní život aj.⁸⁴

Ježíšova odpověď Martě je odpovědí poučnou, je důležitá pro formaci. Je to zásadní věta pro rozlišování a výběr hodnot. Ukazuje, že u pohostinnosti je třeba více pozornosti vůči hostu, než jeho obsluhování. Navíc, je-li host prorok, je správné poslouchat Boží slovo. Přijmout toto slovo jako dar a toho, kdo jej přináší, jako posla milosti.

Pán jí odpověděl: „Marto, Marto, děláš si starosti a trápíš se pro mnoho věcí. Jen jednoho je třeba. Marie volila dobře; vybrala si to, oč nepřijde.“ (L 10, 41-42)

Můžeme pro tuto situaci uvést, že tato pohostinnost byla vlastně podpora Ježíše a jeho učeníků na jejich misijní cestě. Již dříve bylo zmíněno, že Ježíše a Dvanáct podporovaly na cestě galilejské ženy. Nyní Marta poskytuje pohostinství ve svém domě. Obě sestry představují správný postoj vůči prorokovi – přijmout ho do domu.⁸⁵ Jak

⁸³ Srov. JOHNSON Luke Timoty: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina) , Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 152

⁸⁴ SEIM Karlsen Turid: The Double Message. Pattern of Gender in Luke and Acts, Edinburg, Scotland: T&T Clark Ltd, 1994, 97-98

⁸⁵ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 196.

Marta pochopila Ježíšovu odpověď nelze z příběhu doložit, to zůstává otevřenou otázkou.

Klíčová je zde věta: „vybrat si to, oč člověk nepřijde“. Tento odkaz je přesahující do jakékoliv doby. Marta ze chopila aktivní role, zatímco Marie je v roli pasivní, naslouchá a učí se. Marta je energická a zapojí se do dialogu. Marie je tiše. Ale Mariino tiché naslouchání je vlastně pozice posluchače a tak jednal zpočátku každý (učedník), který Ježíšovi naslouchal. Když tedy mluvíme o Marii naslouchající Pánu, lze mít na mysli jednu z mnoha obecných charakteristik učednictví v evangeliu.⁸⁶

Další otázkou je, zda tento výrok byl určen i učedníkům a patřil k jejich formaci. Není z příběhu patrné ani není blíže specifikované, zda byl Ježíš ve stejné nebo v jiné místnosti domu než učedníci. Vzhledem k tomu, že Marta u stolu obsluhovala a měla hodně práce, dá se předpokládat, že u stolu seděli i učedníci. Můžeme tedy uvažovat, že učedníci byli svědky rozhovoru Marty s Ježíšem a tato řeč patří do rámce jejich formace.

7.6.3 Věrnost a vytrvalost

Ženy, které provázely Ježíše z Galileje se neliší od učedníků. Přišly z Galilie, Ježíše doprovázely a ze svých prostředků ho s učedníky podporovaly (8,1-3). Ženy Ježíše věrně následovaly. Byly svědky jeho působení, vytrvaly až do jeho skonání (23,49) a viděly jeho pohřeb (23,55). Jako první se dozvěděly o Ježíšově zmrtvýchvstání (24,1-8).

Podle Johnsona Lukáš zdůrazňuje věrnost a úlohu galilejských žen. Doprovázejí Josefa z Arimatie, když pohřbívá Ježíše a sledují hrob. Protože většinou přišly s Ježíšem z Galileje, můžeme o nich říci, že byly autentickými svědky Ježíše, jak to s ním bylo, jak to je v této chvíli i jak to bude. Ženy podávají základní „řetěz důkazů“ pro křesťanská tvrzení o Ježíšovi. Představují také ty, „kdo byli očitými svědky a od počátku služebníky slova“ (L 1,2) po Ježíšově vzkříšení.⁸⁷

Karlsen Turid Seim také uvádí, že ženy tvoří jakýsi spojovací článek mezi těmito událostmi a zároveň tyto události potvrzují. Potvrzují spojitost mezi Kristem ukřižovaným a vzkříšeným Pánem.⁸⁸

⁸⁶ Srov. SEIM Karlsen Turid: *The Double Message. Pattern of Gender in Luke and Acts*, Edinburg, Scotland: T&T Clark Ltd, 1994, 112-113.

⁸⁷ Srov. JOHNSON Luke Timothy: *Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina)*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 396.

⁸⁸ Srov. SEIM Karlsen Turid: *The Double Message. Pattern of Gender in Luke and Acts*, Edinburg, Scotland: T&T Clark Ltd, 1994, 148-149.

8 JERUZALÉMSKÉ UDÁLOSTI

Během dramatických událostí na konci Ježíšova pozemského života je velmi mnoho klíčových momentů, které trvale ovlivnily vývoj formace učeníků a určily jejich životní poslání.

8.1 Neporozumění předzvěsti

Když Ježíš začíná učedníky znepokojovat svými slovy a předpověďmi, je to předzvěst tíživých a smutných událostí, které budou následovat a kterým zatím učedníci nemohou rozumět a nebo se v hloubce svého srdce skrytě porozumění brání.

„Slyšte, a dobře si pamatujte tato slova: Syn člověka bude vydán do rukou lidí.“ Oni však tomu nerozuměli a jeho smysl jim zůstal skryt; proto nechápali, ale báli se ho na to slovo zeptat.“ (L9,44-45)

Johnson navíc upozorňuje na Lukášovu kritiku, kde se zaměřuje na nedostatečnost učedníků v charismatu i charakteru. Jejich neschopnost navzdory pověření (9,42).⁸⁹

Až v budoucnu pochopí učedníci tato Ježíšova slova a význam jeho mise, který má Boží záměr a je přesahující. Lukáš také v další Ježíšově řeči o neblahé předpovědi opakuje výpověď učedníků o tom, že oni nerozuměli ničemu z toho, co Ježíš říkal:

„Hle, jdeme do Jeruzaléma a na Synu člověka se naplní všechno, co je psáno u proroků. Neboť bude vydán pohanům a budou se mu posmívat a tupit ho a plivat na něj, zbičují ho a zabijí; a třetího dne vstane.“ Oni však ničemu z toho nerozuměli, smysl těch slov jim zůstal skryt a nepochopili, co říkal. (L 18,31-34)

Ale nejen Green se ptá a uvažuje, jak je to s porozuměním učedníků. Otázky podobného typu se vynořují při pozorném čtení textu a meditaci: „Proč jsou učedníci v chápání tak pomalí? Mohlo by se předpokládat, že Bůh skrýval význam Ježíšových slov?“⁹⁰ Druhá otázka se dá snadno sestavit z Ježíšových slov v L 10, 21. Avšak následně v kontextu modlitby se Ježíš o samotě obrací přímo na učedníky se slovy:

„Blahoslavené oči, které vidí, co vy vidíte.“ (L 10,23)

Z textu je patrné, že učedníci mají být tedy ti, kterým je tajemství království odkryto. Navíc, příkaz z L 9,4: „Slyšte a dobře si pamatujte..“ předpokládá, že učedníci by měli být schopni jeho slovům porozumět.

⁸⁹ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 179-181.

⁹⁰ GREEN Joel B[...], in: GRAIN G[...] Bartholemew, GREEN Joel B[...], THISELTON Anthony C[...] (ed.): Reading Luke. Interpretation, Reflection, Formation. Vol. 6, Univeristy of Gloucestershire and the British and Foreign Bible society, 2005, 69–74.

8.2 Obtížnost porozumění – obavy, strach, selhání

Nicméně Lukášova výpověď v L 18,34 je jednoznačná a výmluvná. Učedníci postrádají porozumění, význam je jim skryt. Chybí jim vnímání a vyhýbají se o věcech mluvit, protože mají patrně strach. A co víc, jejich selhání pokračuje dál celým evangeliem až do chvíle, kdy Lukáš ve vyprávění prolomí slepou uličku zprávou (L 24,45), že Ježíš: „... jim otevřel mysl, aby porozuměli Písmu.“

Co tomu předcházelo? Green uvádí několik zajímavých úvah.⁹¹ Selhání předcházelo nedostatek určité myšlenkové kategorie, nedostatek představivosti, která by se vztahovala k tomu, co Ježíš v pohnutých a smutných předpovědích uváděl zároveň: jeho prestiž a vysoké postavení a hroživě se blížící potupu–zneuctění.

Tehdy nebyli učedníci schopni souvislého vhledu do událostí, který Ježíš předpovídal. Lze tedy předpokládat, že původní porozumění učedníků bylo „smazáno“ a potom znovu zrekonstruováno. Aby porozumění Božímu záměru a příslibu, které lze z Písma vyvodit, tak jak je Lukáš teologicky podává, mohlo být přijato.

8.3 Ustanovení eucharistické oslavy

Jakou roli měli učedníci v těchto pohnutých událostech – pašijovém vyprávění? Chystalo se slavení svátku nekvašeného chleba (L 22,7) zvaného pascha (pesach)⁹². Nejprve Ježíš poslal Petra a Jana, aby připravili velikonočního beránka, kterého budou jíst a řekl jim, kde se bude večeře konat. A učedníci to udělali (L22,8-12).

8.3.1 Společenství u stolu při poslední večeři

„Ve stanovenou hodinu zaujal Ježíš místo u stolu a apoštolové s ním. Řekl jim: *Toužebně jsem si přál jíst s vámi tento velikonoční pokrm, dříve, než budu trpět. Neboť vám říkám: Už ho nebudu jíst, dokud se nenaplní v Božím království.*“ (L 22,14-15)

Zpráva o Ježíšově poslední večeři s učedníky má velký význam pro křesťanskou obec – je to příběh o ustanovení eucharistické oslavy.

⁹¹ Srov. GREEN Joel B[...], in: GRAIN G[...] Bartholemew, GREEN Joel B[...], THISELTON Anthony C[...] (ed.): Reading Luke. Interpretation, Reflection, Formation. Vol. 6, Univeristy of Gloucestershire and the British and Foreign Bible society, 2005, 69-70.

⁹² Svátek *pesach* se slavil 14. nisanu. Byl to jeden ze tří starých poutních svátků (vedle svátků týdnů a stánků). Spojoval zemědělské (vyloučení dvasu) a nomádské (zabití prvního beránka“ prvky apotropaického rituálu s historickou připomínkou Exodu (viz Ex 12,1-28; Nm 9,2-14), in.: JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 347.

Johnson klade důležité otázky: „Jakou hostinu vlastně Ježíš se svými učedníky slavil a jak by její definování mohlo ovlivnit chápání posledních hodin jeho života? Byl to pesachový pokrm, nebo hostina společenství, nebo obojí? Slavili ji první den svátku (jak je to u synoptiků - Mt 26, 17, Mk 14,), nebo o den dříve (jak uvádí Jan – 13,1)?“⁹³

Lukáš zdůrazňuje, že je to velikonoční pokrm a také zvýrazňuje zvláštní vztah mezi Ježíšem a učedníky. Je zde vyzdvižen pozitivní vztah mezi Ježíšem a jeho vyvolenými, když zde Ježíš říká, že si *toužebně přál* jíst s nimi *velikonoční pokrm*, dříve než bude trpět.

Evangelista vylučuje přímou zmínku o zradě, protože Jidáš není nikde jmenován, jako by zde ani nebyl přítomen.

8.3.2 Symbolika sdílení

Ježíš žehná kalich a podává jej svým apoštolům se slovy, aby si ho rozdělili mezi sebou, protože on už z něho nebude pít, dokud nepřijde království Boží. (L 22, 17–18)

Symboliku společenství Lukáš vyjadřuje v pití z jednoho kalicha. Učedníci se mají „rozdělit“ (L 22,17) , tzn. je to rovina ustavení pravomoci a společenství, protože pili z jednoho kalicha jako král. Apoštolové mají po vzkříšení Ježíše dál nést jeho moc.⁹⁴ Později společenství kalicha označuje také podíl na utrpení Mesiášově, protože je to kalich utrpení, do kterého se nalévá jeho krev:

„Tento kalich je nová smlouva zpečetěná mou krví, která se za vás prolévá. (L 22,20)

Podobná, velmi silná symbolika se týká chleba (L 22, 19) :

„Potom vzal chléb, vzdal díky, lámal ho a dával jim se slovy: “To je mé tělo, které se za vás vydává. To konejte na mou památku!”

Ježíšova fyzická gesta se podobají gestům při nasycení zástupů (L 9,10-17). Ale co je při společném lámání chleba rozhodující, Pokorný uvádí:

„...totiž chválení Boha a lámání chleba je eschatologickým jednáním, závazek věrnosti Pánu a věrnosti bratrskému společenství, zdroj eschatologické radosti, jádro

⁹³ JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 355.

⁹⁴ Srov. tamtéž, 356-357.

náboženského života prvotní církve, které měli učedníci praktikovat – uvést „v život“ po smrti Ježíšově.“⁹⁵

Zda byla tato symbolika zřejmá učedníkům, či alespoň některým z nich, v momentu poslední večeře, je otázkou. Ale jak je tato symbolika silná pro Lukáše, ukazuje moment příběhu dvou učedníků jdoucí do Emauz, kdy vzkříšený Ježíš se jim dává poznat právě při lámání chleba. (L 24,30)

8.4 Uchopit zvěst o vzkříšení

Jak uchopit zvěst o vzkříšení (L 24, 6–7), jak se vypořádat s jinakostí vzkříšeného Ježíše (L 24, 16. 37) v pohnutých velikonočních událostech z tehdejšího pohledu učedníků, nelze s určitostí z textu evangelia vyložit.

Zprávu o vzkříšení sdělili učedníkům, apoštolům, ženy (L 24, 9–11). Ženy nedostaly žádný příkaz, aby něco někomu sdělily, samy se podělily o danou zprávu, která měla pro ně zásadní význam. Johnson uvádí, že problém nevěry se netýkal jich, ale mužů. Apoštolové ženám nevěřili (L 24,11) a jedině Petr vstal a běžel k hrobu (L 24, 12). Ženám jsou přisuzovány plané řeči, žvást, prázdné řeči – pohrdlivý výraz „*léros*“, kterým evangelista vyjadřuje tón mužské nadřazenosti té doby.⁹⁶

Z učedníků se pouze Petr (24,12) rozběhl k hrobu a nahlédl dovnitř. Ale uviděl jenom plátna, do kterých byl Ježíš zabalen. Vrátil se v údivu, co se stalo. U Lukáše tedy pouze učedník Petr jako první „uchopí“ zvěst o vzkříšení a jde se na místo sám přesvědčit. Tím, že je popisován plný údivu se dá předpokládat, že patrně pouze Petr považoval zprávu žen za věrohodnou. Jan také vypravuje o učednících, kteří se šli přesvědčit k hrobu, ale mluví o dvou učednících. O Šimonu Petrovi a učedníkovi, kterého Ježíš miloval (J,20,2). Matouš ani Marek tuto epizodu nezmiňují.

⁹⁵ POKORNÝ Petr: Vznešený Theofilé. Teologie Lukášova Evangelia a Skutků, Třebenice: Mlýn, 1998, 62–63.

⁹⁶ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 401–403.

8.4.1 Rozpomenout se na Ježíšovo slovo

„Proč hledáte živého mezi mrtvými?“ (L 24, 5) Johnson ve svém výkladu uvádí, že tito neznámí muži pronášejí výtku ženám, která působí jako připomenutí⁹⁷. Muži připomněli ženám, aby si *vzpomněly*, co jim Ježíš řekl ještě v Galileji: „*Syn člověka musí být vydán do rukou hříšných lidem, být ukřižován a třetího dne vstát.*“ (L 24,7). Ježíš má být tedy mezi živými a ne mezi mrtvými. A ženy se na Ježíšova slova rozpomenuly. To dokazuje, že evangelista řadí tyto ženy do úzkého kruhu Ježíšových učedníků, kteří se účastnili Ježíšova vyučování ve víře. Ježíšova slova, na které se ženy rozpomenuly, lze považovat za vyznání jeho niterního rozpoložení, jeho vnitřního vhledu do blížících se tragických událostí s příslibem novosti stavu a proměny.

Na Ježíšovo slovo (slova) si ženy vzpomenu, na Ježíšovo slovo, které oznámí ženy učedníkům, se Petr rozběhne k hrobu. Je to slovo, které má moc, zahání bázeň a dává odvalu k činu. Ježíšovo slovo zažehne plamen v srdcích učedníků jdoucí do Emauz.

8.5 Bez Ježíše

Když se učedníci ocitli bez Ježíše, bez učitele, který je vyučoval, vedl a miloval, byla to těžko představitelná situace. Co zažívali, co pociťovali? Nevíme, jaké charaktery převažovaly, jak byli silní ve víře. Jak velké odhodlání bylo v těchto mužích, kteří se obrátili, uvěřili a obětovali své „životy“ pro Ježíše. Jaké silné emoce, strach a panika mohly ovládat učedníky, kteří se po smrti Ježíše pravděpodobně dočasně rozprchli „na všechny strany“. Je možné, že tehdy převážil žal a smutek, emoční šok způsobil paniku a strach, chaos a zatemnění mysli. Učedníci se pravděpodobně v Jeruzalémě nezdržovali. Žádný z Dvanácti nebyl na křížové cestě ani pod křížem. Dá se uvažovat, že uprchli do svých domovů.

Lukáš podává poutavé vyprávění o dvou učednicích jdoucí z Jeruzaléma do Emauz (24,13-34), které interpretuje velikonoční poselství. Je zde zpráva o Ježíšově ukřižování a utrpení pozemského Ježíše, slovo o třetím dni a zmrtvýchvstalém Ježíši, který se k učedníkům připojí (24,15). Ale oni ho nepoznají (24,16), i když jim vykládá věci, které by je k poznání měly přivést (24, 25–26).

⁹⁷ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 400–401.

8.6 Návrat, začátek nové cesty

Učedníci opouštějí Jeruzalém (L 24,13-34) a míří do Emauz. Na cestě se k nim připojuje Ježíš. Oni ho však nepoznají: „... co jim zadržovalo oči, takže ho nepoznali“. To znamená, že byl jiný, ale není známo jak jiný. Učedníci ho nepoznají a líčí mu, co se stalo v posledních dnech v Jeruzalémě. Vyprávějí příběh o Ježíši z Nazareta, co se přihodilo ve městě (24,19–21), opakují co jim řekli ženy a jak byli rozrušeni (24,22–23). Učedníci nepoznají Ježíše ani když jim svým vyprávěním zasazuje události do širšího rámce událostí a předpovědí (24, 27). Johnson výstižně uvádí, že Lukáš podtrhává nezachytitelný a nepřímý charakter Ježíšovy přítomnosti, když se mohl zjevit jako cizinec a nebyl poznán.⁹⁸

Kdy učedníci Ježíše poznají? Učedníci zvou cizince do domu a nabízejí mu pohostinství (24,29). Při jídle u stolu Ježíš přejímá iniciativu, host se stává hostitelem – je zde analogie k poslední večeři (24,30). A právě při setkání u stolu, lámání chleba se jim oči otevřou a oni v ten moment Ježíše poznají (24,31) – Ježíš se jim dá poznat ale zároveň v ten moment mizí. Když si v tu chvíli si uvědomili, že jim během cesty „hořela“ srdce (24,32), když k nim mluvil z Písma, v tu hodinu se vrátili zpátky do Jeruzaléma, kde našli jedenáct učedníků a jejich druhy pohromadě spolu (24,33–35) a všechno jim řekli, jak se jim dal Ježíš poznat (24,35). Potvrdili, že Pán byl opravdu vzkříšen a že to byl Šimon, kterému se zjevil. (24,34)

8.7 Nový Ježíš ve společenství, pokračování formace

Když si učedníci vyměňovali zkušenosti o zjeveném Ježíšem, stál on sám zjevený uprostřed nich (L24,36). I tehdy měli učedníci opět problém se zjevením. Byli zmateni a měli strach, protože si mysleli, že vidí ducha (24, 37). Ale Ježíš jim dává důkazy o svém těle (24, 39) a pojí s nimi rybu (24,43). Jí před nimi, aby je učinil „svědky vzkříšení“. A tehdy se učedníci radovali, že Ježíš je zase mezi nimi.(24,41). Je to symbolický obraz, jakým způsobem bude Ježíš v budoucnu přítomen ve společenství.

Johson uvažuje, že Lukáš popisuje silnou emotivní reakci, že pro úžas patrně nemohou učedníci skutečně „uvěřit“ ve smyslu přijetí reality a také upozorňuje na to, jak „fakt“ či „prožitek“ je sám o sobě k víře nepostačující a je potřeba vysvětlující

⁹⁸ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 416–417.

slovo.⁹⁹ Ježíš jim vykládá smysl události: „toto jsou má slova“ (L 24,44) , smysl slov. Vykládá, co měl na mysli, když „byl ještě nimi“. Evangelista zdůrazňuje, že Ježíš je skutečně zde mezi učedníky „přítomen“, ale zároveň , že „s nimi“ není stejným způsobem jako před vzkříšením, když *byl ještě s nimi*.

Ježíš mluví o proroctví a naplnění, připomíná, jak jeho slova a slova písma interpretují tyto události. Pro jejich formaci bylo nutné „otevřít jim mysl, aby rozuměli Písmu“ (L24,45), aby pochopili souvislosti s Tórou. Je to nutné, pokud se mají dostat pověření a stát se „služebníky slova“ , protože „byli očitými svědky“ a mají hlásat tyto události a vykládat je podle Tóry.

Lukáš vyučuje, že Ježíšova přítomnost mezi nimi bude od této chvíle ve společenství pokrmu, kdy lámou chléb, jak je Ježíš naučil, a čtou Písmo, které o něm mluví a připomínají si jeho slova.

8. 8 Zaslíbení Ducha svatého, apoštolská mise

Dar Ducha svatého „vyzbrojení mocí z výsosti“ je poslední Ježíšův výrok v evangeliu a poté následuje zpráva o jeho odchodu, o nanebevzetí.

Ježíš pověřuje učedníky apoštolskou misí (L, 24, 47-48), budou „ služebníky slova a budou vyzbrojeni mocí z výsostí“. Zaslíbení Ducha svatého, slib naplnění mocí je v momentu odchodu Ježíše znamením, že jeho nepřítomnost bude přítomností v nové a mocnější podobě: „*Hle sesílám na vás, co slíbil můj Otec*“ (L 24,49). Ježíš jako životadárný Duch bude přístupný pro všechny lidi (L24,47-48):

„V jeho jménu se bude zvěstovat pokání na odpuštění hříchů všem národům, počínajíc Jeruzalémem. Vy jste toho svědky.“

Apoštolové před Ježíšovým nanebevzetím přijímají svoji misi. S velkou radostí se vrátí do Jeruzaléma, jsou stále v chrámu a chválí Boha.

Potom je vyvedl až Betaii, zvedl ruce a požehnal jim; a když jim žehnal, vzdálil se od nich a byl nesen do nebe. Oni před ním padli na kolena; potom se s velkou radostí navrátili do Jeruzaléma, byli stále v chrámě a chválili Boha.“ (L 24,50-53)

⁹⁹ Srov. JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 414–416.

ZÁVĚR

Co znamenalo být učedníkem Ježíše? Byl nárok na toto povolání a jaká forma vztahu s Ježíšem byla pro udržení tohoto stavu třeba?

Co se dá z textu o učednících dozvědět. Zdá se, že na jednu stranu vyčteme z textu evangelia málo, ale pokud se jím pozorně zabýváme, otvírají se různé možnosti, jak na učedníky nahlížet a sledovat vývoj jejich formace v linii vyprávěných příběhů.

U Ježíše není pro Boží království nárok, ale Ježíš oznamuje podmínky pro vstup do tohoto království. Ježíš povolává lidi k lásce, ukazuje na tvrdost zákona Židů, který neumožňuje novou víru chápat. Nebylo, patrně, pro Ježíše a proto ani pro evangelisty, důležité „*kdo*“ je učedník, ale „*jaký vztah*“ má učedník k Ježíši. Bylo nutné obrátit se a mít víru. Možná, že jediným nutným předpokladem stát se učedníkem byla schopnost či připravenost pro vnitřní obrácení.

Formace učedníků byla podmíněna vztahem s Ježíšem a probíhala pod jeho vlivem i vedením, dala vznik nové víře a jejímu rozvoji. Učedníci byli sice vyvolení, ale zároveň si toto vyvolení museli nějak „odpracovat“ – podle svých vloh byli pověřeni posláním a tím nebylo jenom hlásání Slova o Božím království, ale především předávání – vlévání Kristova ducha.

Nelze při zkoumání přehlédnout lidské vlastnosti vlastnosti učedníků jako je odhodlání a odvaha, ale i váhavost a slabost. Nabízí se celá škála otevřených otázek, které se objevují při kritickém čtení a mediaci textu, na které nelze najít jednoznačnou odpověď, protože by se mohlo jednat o subjektivní názor a spekulativní závěr.

Důležitost učedníků vyplývá nejenom z textu evangelií, ale také z mnoha středověkých, renesančních i barokních obrazů, na kterých Ježíše většinou vidíme v nějaké společnosti, jež zrcadlí i rozvíjí jeho činy. Je jasně patrné, že Ježíš nebyl „sám“, ale že skupina jeho učedníků a místních žen vytváří základ komunity, že je obrazem, který se dá následovat. Nejsou to jen slova, která vytváří obraz učeníků, ale protože většina lidí „myslí v obrazech“, tak nezapomenutelnou částí Písma jsou obrazy či sochy např. trpícího Krista mezi spícími učedníky na hoře Olivetské. Teprve společností dalších, Ježíšovi nejbližších lidí vzniká plastický obraz jeho působení.

Myslím si, proto a to hlavně na základě náboženské zkušenosti mistrů gotické malby, (např. A. Dürera, H. Memlinga, van Eycka a mnohých dalších,) že přítomnost často chybujících či nejistých učedníků vytváří ten správný most vedoucí ke Kristovi. Dokonce se zpočátku zdá, že učedníci nejdřív poslouchají a následují svého Mistra

nejprve jako určité pozadí Kristova příběhu, ale postupně čím dál víc vystupují do popředí, září jeho světlem a zpřítomňují jej.

V postavách učedníků obvykle vnímáme nějaký „boží plán“, nějaké poslání shůry, ale pro křesťany všech dob byla neméně důležitá také jejich lidská a sociální funkce, protože skrze ni se lépe mohli dobrat Kristovu božství.

Práce mě velmi zaujala, přinesla mě osobní zkušenosti, nové pohledy, odvahu do svobodného uvažování nad Písmem ale zároveň ke kritickému a uměřenému postupu k vytčenému cíli, kterému jsem se snažila porozumět a naučit od Ježíše.

Práce mě také ubezpečila v tom, jaké ohromné bohatství informací se v textech Písma skrývá a je to motivační zdroj k dalším teologickým studiím, rozvoji víry, trvalé evangelizaci a poznávání tajemství víry.

Dále jim řekl: „Toto jsou má slova, která jsem k vám mluvil, když jsem byl ještě s vámi: že se musí naplnit všechno, co je o mně psáno v Mojžíšově Zákoně, v Prorocích i v Žalmech“ Tehdy jim otevřel mysl, aby rozuměli Písmu. Řekl jim: „Tak je psáno: Kristus bude trpět a třetího dne vstane z mrtvých. a v jeho jménu bude hlásáno pokání, aby všem národům byly odpuštěny hříchy.“ (L 24,44-47)

Seznam použitých zkratk

Knihy Starého zákona

Gn	První Mojžíšova (Genesis)
Ex	Druhá Mojžíšova (Exodus)
Nu	Čtvrtá Mojžíšova (Numeri)
Dt	Pátá Mojžíšova (Deuteronomium)
Joz	Jozue
1 S	1. Samuelova

Knihy Nového zákona

Mk	Marek
L	Lukáš
Mt	Matouš
J	Jan
Sk	Skutky apoštolské
Fm	Filemonovi
1 Tm	První list Timoteovi
1 P(t)	První list Petřův

Uvedené zkratky jednotlivých knih Písma svatého jsou použity z českého ekumenického překladu Bible, kterou vydala Česká biblická společnost, 2005.

Ostatní zkratky

aj.	-	a jiné
apod.	-	a podobně
č.	-	číslo
m	-	metr
mj.	-	mimo jiné
n.l.	-	našeho letopočtu
např.	-	například

př.n.l. - před naším letopočtem
r. - roku
tj. - to je
tzv. - tak zvaně, tak zvaný

Literatura:

BARTHOLEMEW G[...] Craig, GREEN Joel B[...], THISELTON Anthony C[...] (ed.): Reading Luke. Interpretation, Reflection, Formation, Vol. 6, Univeristy of Gloucestershire and the British and Foreign Bible society, 2005.

BEALE G[...] K[...] and CARSON D[...] A[...] (ed.): Commentary on the New Testament Use of the Old Testament, Grand Rapids, MI 49516-6287 (USA): Baker Academic a division of Baker Publishing Group, 2007.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 2008.

BROWN Raymond E[...]: Ježíš v pohledu Nového zákona, Praha: Vyšehrad 1998.

BROWN Raymond E[...] (a kol.): The New Jerome Biblical Comentary, LONDON: Chapman Goeffrey, 1995.

CERAGIOLI Ferruccio: Sedm žen z evangelií. Sedm podob modlitby, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

CLARK, Andrew C[...]: Parallel lives: the relation of Paul to the apostles in the Lucan perspective, Carlisle, U.K.: Paternoster Press, 2001.

DOUGLAS S[...] Mc Comiskey: Lukan Theology in the Light of the Gospel, Paternoster Press, UK 2004.

DOUGLAS J[...] D[...] (ed.): Nový biblický slovník, Praha: Návrat domů, 1996

DUNGAN David Laird: A History of the Synoptic Problem, New York: Doubleday a division of Random House, Inc., 1999.

DUNN James D[...] G[...] (Editor of the New Testament) and ROGERSON John W[...] (Editor of the Old Testament and Apocrypha): Eerdmans Commentary on the Bible, Cambridge: Wm.B. Eerdmans Publishing Co., 2003.

FLAVIUS Josephus: Válka Židovská, Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1950.

GATHERCOLE Simon: The Gospel of Judas, King's Lynn Norfolk: Oxford University Press, 2007.

GNILKA Joachim: Ježíš Nazaretský. Poselství a historie, Praha: Vyšehrad, 2001.

HOULDEN Leslie (a kol): Decoding Early Christianity. Truth and Legend in the Early Church, Oxford Wesort, Connecticut: Greenwood Word Publishing, 2007.

Jeruzalémská Bible. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

- JOHNSON Luke Timothy: Evangelium podle Lukáše (Sacra Pacina), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- KODET Vojtěch: Marta a Marie trochu jinak. Jak žít s Bohem v bezbožném světě, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- MERELL Jan: Setkání s Ježíšem na Hoře, v podobenstvích, u Jezera a s učedníky, Praha: Česká biblická charita, 1987.
- MEYZER W[...] Marvin: Evangelium svatého Tomáše. Skryté výroky Ježíše, Praha: Volvox Globator, 2007.
- MÜLLER Paul-Gerhard: Evangelium sv. Lukáše (Malý Stuttgartský komentář), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
- PARSON Michal C.: Luke – Storyteller, Interpreter, Evangelist, Massachusetts: Hendrikson Publisher Peabody, 2007.
- PERKINS Pheme: Reading The New Testament, New York N.Y, Mahwah: Paulist Press, 1988.
- POKORNÝ Petr, Vznešený Theofile. Teologie Lukášova Evangelia a Skutků, Třebenice: Mlýn, 1998.
- POKORNÝ Petr: Hermeneutika jako teorie porozumění od základních otázek jazyka k výkladu bible, Praha: Vyšehrad, 2005.
- PORSCH Felix: Mnoho hlasů. Jedna víra, Praha: Zvon, Česká katolická nakladatelství, 1993.
- RATZINGER Joseph, Benedict XVI.: Ježíš Nazaretský, Brno: Společnost pro odbornou literaturu, Barrister&Principal, 2007.
- RATZINGER Joseph, Benedict XVI.: Služebníci radosti. Meditace o kněžské spiritualitě, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- ROSA de Sar: Marie z Magdaly a ženy v životě Ježíše, Praha: Nakladatelství Onyx, 2007.
- RYŠKOVÁ Mireia: Doba Ježíše Nazaretského, Praha: Universita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2008.
- SEIM Karlsen Turid: The Double Message. Pattern of Gender in Luke and Acts, Edinburg, Scotland: T&T Clark Ltd, 1994.
- SOUČEK Zdeněk (a kol.): Knihy tajemství a moudrosti I. Mimobiblické židovské spisy: Pseudepigrafy, Praha: Vyšehrad 1995.
- TILLEY, Terrence W[...]: The disciples' Jesus : christology as reconciling practice. Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, c2008.

VANHOOZER Kevin J[...] (ed.): Dictionary for Theological Interpretation of the Bible, Grand Rapids, MI 49516-6287: Baker Book House Company, 2005.
VOUGA Francois: Teologie Nového Zákona, Jihlava: Mlýn, 2009.

použité webové stránky:

<http://www.bible-history.com/geography/ancient-israel/magdala.html> (z 20.1.2011)

http://www.churchisraelforum.com/Magdala_home_of_Mary_Magdalene.htm

(z 20.1.2011)

<http://christiananswers.net/dictionary/kerioth.html> (z 18.3.2011)